

Colloquium

DERTIG JAAR WET
OP HET DIERENWELZIEN IN BELGIË:
STAND VAN ZAKEN EN VOORUITZICHTEN

BELGISCHE SENAAAT - 6 DECEMBER 2016

Handelingen

**Dertig jaar wet op het dierenwelzijn in België:
stand van zaken en vooruitzichten**

Belgische Senaat - maandag 6 december 2016

Inhoudsopgave

Dertig jaar wet op het dierenwelzijn in België: stand van zaken en vooruitzichten	9
Welkomstwoord	9
Inleiding door de erevoorzitter	13
Welke rechten voor de dieren?	17
Bestaan dierenrechten in het internationaal recht ?	17
Wijziging van de rechtspositie van het dier in de Franse wetgeving	22
Het statuut van het dier in België van 1986 tot 2014	26
Het statuut van het dier in Vlaanderen en Wallonië: balans twee jaar na de regionalisering van de wet	31
Perceptie van dierenwelzijn in de huidige samenleving	36
Ethiek inzake dierproeven	36
Gebruik van dieren in de landbouw	43
De verenigingen voor dierenbescherming	54
De realiteit op het terrein	60
Politiek debat	64
Debat in aanwezigheid van de bevoegde parlementsleden	64
Slotwoord door de erevoorzitter	73

Programma

Moderator

Annick Capelle, RTBF-journaliste

13.00 **Ontvangst**

13.30 **Welkomstwoord**

Christine Defraigne, voorzitter van de Senaat

13.45 **Inleiding door de erevoorzitter**

Franz-Olivier Giesbert, journalist en auteur

Welke rechten voor de dieren?

14.00 **Bestaan dierenrechten in het internationaal recht?**

Vincent Chapaux, onderzoeker verbonden aan het Centre de droit international van de ULB

14.15 **Wijziging van de rechtspositie van het dier in de Franse wetgeving**

Reha Hutin, voorzitter van de stichting 30 Millions d'Amis

14.30 **Het statuut van het dier in België van 1986 tot 2014**

Geert Van Hoorick, hoogleraar milieurecht aan de UGent

14.45 **Het statuut van het dier in Vlaanderen en Wallonië: balans twee jaar na de regionalisering van de wet**

Marc Vandenneede, hoogleraar aan de ULg, specialist in gedragsleer, dierenwelzijn en ethiek

Nadine Buys, hoogleraar bio-ingenieurswetenschappen aan de KU Leuven, afdeling 'Dier en Mens'

15.00 **Pauze**

Perceptie van dierenwelzijn in de huidige samenleving

- 15.15** **Ethiek inzake dierproeven**
Françoise Gofflot, hoogleraar en doctor in de biologische wetenschappen aan de UCL, lid van de Ethische Commissie Dierproeven
- 15.30** **Gebruik van dieren in de landbouw**
Koen Mintiens, diergeneeskundig adviseur, studiedienst Boerenbond
Marie-Laurence Semaille en **Anne-Sophie Janssens**, adviseurs bij de Fédération wallonne de l'agriculture (FWA)
- 16.00** **De verenigingen voor dierenbescherming**
Michel Vandebosch, voorzitter van GAIA vzw
- 16.15** **De realiteit op het terrein**
Guy Adant, voorzitter van het Blauwe Kruis van België

Politiek debat

- 16.30** **Debat in aanwezigheid van de bevoegde
parlementsleden**

Slotwoord door de erevoorzitter

- Franz-Olivier Giesbert**, journalist en auteur
- 17.45** **Drink**

Dertig jaar wet op het dierenwelzijn in België: stand van zaken en vooruitzichten

Welkomstwoord

Mevrouw Christine Defraigne, voorzitter van de Senaat. – Dames en heren, ik heet u allen hartelijk welkom.

Bijna exact dertig jaar geleden werd de wet op het dierenwelzijn goedgekeurd. Dat vieren we vandaag. Op de leeftijd van dertig jaar is zowel sprake van wijsheid als van jeugd, maar in elk geval kan men op die leeftijd de toekomst met een zekere rijpheid en een zeker vertrouwen tegemoet zien.

Ik ben u zeer erkentelijk voor uw aanwezigheid, want ik weet dat heel wat aanwezigen zich dag na dag voor het dierenwelzijn inzetten.

Ik vecht al sinds mijn kinderjaren voor de dierenrechten en ook in het Parlement zet ik mij er al jaren voor in. Ik hoop dat we met dit colloquium, deze pauze die we samen nemen, opnieuw een stap vooruit zetten. We hebben immers al een zeker aantal verbeteringen op wetgevend vlak kunnen realiseren, maar op het terrein blijft er nog heel wat te doen.

Ik begroet hier in het bijzonder de erevoorzitter, de heer Giesbert, en ik beveel u de lectuur aan van zijn geweldige boek, *L'animal est une personne*, dat ons aanzet tot een diepgaande reflectie.

De heer Giesbert, met zijn kritische geest en niet bang om af en toe dwars te liggen, aarzelt niet om onze slachthuizen te vergelijken met 'Treblinka voor de dieren'.

Als kleine bijdrage zou ik u een hart onder de riem willen steken door uit de talrijke bronnen die ik als hoopvol ervaar, vijf vaststellingen met u te delen die ik als katalysator beschouw.

De eerste vaststelling is dat twee jaar geleden het Beroepsorgaan van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) het begrip 'dierenwelzijn' onrechtstreeks in aanmerking nam. Dat leek baanbrekend te zijn, maar het bestaat al in de exceptie met betrekking tot de bescherming van de 'openbare zeden'. Noorwegen en Canada hadden verzet aangetekend tegen het EU-beleid dat afgeleide zeehondenproducten verbiedt. Op grond van

onderzoek naar de heersende opvattingen in de Europese samenleving stemde de WTO ermee in dat de EU het verbod instelde vanwege de openbare zeden. Zeden vinden pas algemeen ingang wanneer zij voldoende worden ondersteund door bepaalde kanalen. De wetten, net als onze werkzaamheden van vandaag, dragen ertoe bij om vorm te geven aan die openbare zeden. Ik zal die dimensie straks verder uitdiepen.

Ik stel ook vast dat onze werkzaamheden eveneens gebaseerd zijn op de goedkeuring door 180 lidstaten van de Wereldorganisatie voor diergezondheid om in een Gezondheidscode voor landdieren het begrip dierenwelzijn als volgt te omschrijven: ‘Een dier bevindt zich in een goede welzijnstoestand als het, geëvalueerd op basis van wetenschappelijke principes, gezond is, op zijn gemak is, weldoorvoed is, veilig is en in staat is zijn natuurlijke gedrag te tonen, en als het niet lijdt onder onaangename toestanden zoals pijn, angst en spanning.’

Ik stel ook vast dat onze werkzaamheden hun volle betekenis krijgen in het kader van de zeventien doelstellingen over Duurzame Ontwikkeling, die eenparig zijn goedgekeurd door de 193 leden van de VN. Zij hebben een nieuwe roadmap opgesteld waarin deze keer één doelstelling op drie de bescherming van het milieu beoogt. Daartoe behoren het streven naar schoon water en schone energie en de strijd tegen de klimaatopwarming en ook twee doelstellingen die specifiek afgestemd zijn op de bescherming van het leven op het land en in het water.

Mijn vierde vaststelling situeert zich op Europees niveau. Het Verdrag van Lissabon legt bepaalde algemene beginselen vast die de Unie moet naleven. Wanneer de Unie dus een beleid formuleert en uitvoert voor landbouw, visvangst, vervoer, interne markt, onderzoek en economische ruimte, dan moeten de Unie en de lidstaten ten volle rekening houden met de vereisten voor het welzijn van dieren, omdat dieren gevoelige wezens zijn. België dient dus te bepalen wat het onder ‘een wezen met gevoel’ verstaat.

In 2012 heb ik een wetsvoorstel ingediend om in het Burgerlijk Wetboek te erkennen dat een dier een levend wezen met gevoel is. Dieren moeten worden ingevoegd als een nieuwe categorie die buiten de categorie van de goederen valt. Tot op heden wordt een dier beschouwd als een ding, zoals een koffiepote of een wasmachine, en het heeft weinig rechten. Dieren moeten op de ene of de andere manier rechtssubjecten worden. In elk geval moet het dier een statuut sui generis krijgen. Daar wachten we in

België nog steeds op, maar er is geen reden om te wanhopen. Er werden teksten ter bespreking ingediend en we weten dat we in België altijd op zoek gaan naar een compromis.

Mijn laatste vaststelling betreft het onderwerp zelf van dit colloquium, namelijk de wet op het dierenwelzijn in België. Die wet heeft haar nut bewezen en blijft nieuwe mogelijkheden bieden om het leven op het land en in het water te beschermen.

De bespreking van de juridische situatie van dieren, zowel in België als in het buitenland, vertrouw ik toe aan de verschillende sprekers uit het eerste deel van het colloquium, om nu zelf een ander aspect aan te kaarten.

Ik denk immers dat, meer nog dan de verwijzing naar wetten die door de mens zijn gemaakt om dieren te beschermen, ook de eerbied voor dieren die ingeschreven staat in de wetten van de natuur, een plaats verdient in ons denken.

Volgens een vast rechtsbeginsel heeft een contract kracht van wet binnen de grenzen van andere wetten. Wat zijn dan de grenzen van de wetten van de natuur die in de wetten van de mens geëerbiedigd moeten worden?

Wetenschappers herinneren ons eraan dat de aarde al 4,57 miljard jaar bestaat, maar dat de homo sapiens slechts 200 000 jaar geleden tot het contract is toegetroten.

Zij wijzen er ook op, dat op basis van de huidige kennis, slechts één planeet bestaat waarop wij kunnen leven. De meting van onze ecologische voetafdruk doet ons echter inzien dat wij sinds 1970 meer dan één planeet verbruiken. Momenteel wordt de overschrijding van de biocapaciteit zelfs becijferd op 1,6 keer de aarde. Dat cijfer is hoofdzakelijk toe te schrijven aan activiteiten die alleen door de mens worden uitgevoerd, waarbij schade wordt aangericht die de aarde en 8,7 miljoen andere soorten in gevaar brengt.

De laatste editie van het *Living Planet Report* van het WWF wijst op een terugval van 58% van het grote aantal gewervelden op 40 jaar tijd. Dit bewijst dat de laatste stappen van onze evolutie zichtbaar een breuk met het natuurlijke contract inhouden.

Wat moeten we doen om dat contract te herstellen en met die beperkingen rekening te houden?

Einstein moedigt ons in de volgende bewoordingen aan anders te denken: ‘We kunnen onze problemen niet oplossen met dezelfde denkwijze die de problemen heeft veroorzaakt.’ We moeten dus boven onszelf uitstijgen om een oplossing te vinden voor de overschrijding van de grenzen van de aarde. Net door ons te laten leiden door de werking van de eco-systemen, kunnen wij het systemisch denken aanwenden, waarbij een probleem wordt verkend via een gelaagd onderzoek. De diepste laag die alle andere lagen beïnvloedt, heeft betrekking op mentale schema’s die vaak onbewust aanwezig zijn en deels van onze voorouders zijn geërfd.

Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat men de kwaliteiten van medeleven en welwillendheid kan ontwikkelen.

De Belgische wetgeving beschouwt dieren vandaag nog als dingen waarover wij binnen een bepaald juridisch – ook strafrechtelijk – kader kunnen beschikken. Onze opvattingen over de plaats van de dieren in onze samenleving zijn echter, onder andere dankzij de wetenschap, veranderd.

Hier verschijnen de sprekers van deel twee op het toneel, dat zal gaan over de perceptie van dierenwelzijn in de huidige samenleving. Ook hier zal ik het aan hen overlaten om dit thema te verdiepen en tegelijk ons gezichtsveld te verbreden. Daar hebben we immers nood aan: ons begripveld verbreden en alles in perspectief proberen te zien: wie zich met de kwestie van het dierenwelzijn bezighoudt, wordt immers met zijn eigen menselijkheid geconfronteerd.

Toen ik me in 2003 met deze problematiek begon bezig te houden, zegden sommigen al spottend: ‘Je denkt misschien dat je de Brigitte Bardot van het Parlement bent’, wat destijds nog als een compliment kon worden beschouwd. En ze voegden eraan toe: ‘Zou je je niet beter met de kinderen bezighouden?’ Om die reden, mijnheer Giesbert, heb ik uw boek met zoveel plezier gelezen, want u begint met uit te leggen dat mensen die mild zijn tegenover dieren, dat ook zijn tegenover de zwaksten in

onze maatschappij, degenen die zich in psychische of materiële armoede bevinden. Zich bezighouden met dieren impliceert dat men zich ook met het menselijke bezighoudt, dat men een hart heeft dat groot genoeg is om open te staan voor alle vormen van leven, alle vormen van menselijkheid.

Wij moeten ervoor zorgen dat het gemeenschappelijke Huis voor alle inwoners leefbaar blijft. Wij hebben het geërfd van de soorten die ons zijn voorafgegaan. Mijnheer Giesbert, u legt in uw boek uit dat wij afstammen van een worm, die zich in de loop van vijfhonderd miljoen jaar heeft getransformeerd tot wat wij nu zijn. Wij hebben dit gemeenschappelijke Huis te leen van de toekomstige soorten en wij hebben er nu, samen met de miljoenen soorten die ons omringen, het genot van.

Wie de verdediging op zich neemt van het menselijk Gezin en van zijn broers en zussen van de andere soorten, gedraagt zich dus als een goede huisvader.

De Senaat dient zich te inspireren op de boodschap van wijlen Stéphane Hessel – ‘Neem het niet!’ – en heeft ook op dat gebied zijn rol te spelen. Als reflectiekamer weerspiegelt de Senaat immers wat in de maatschappij leeft en geeft hij – en hiermee sluit ik aan bij mijn eerste opmerking – mee vorm aan de ‘openbare zeden’.

Beste dierenvrienden, beste medemensen, ik zou graag hebben dat iedereen deze namiddag zijn steentje bijdraagt, ons raad geeft en ons de weg wijst naar een aantal werkpistes. Wij zijn allen doordrongen van empathie voor onze vrienden, de dieren. Allen die hier aanwezig zijn, wensen hen te beschermen.

Beste mijnheer Giesbert, ik weet dat u daar al jaren naar streeft en ik geef u met veel genoegen het woord.

Inleiding door de erevoorzitter

De heer Franz-Olivier Giesbert (*in het Frans*). – Monseigneur, mevrouw de voorzitster van de Senaat, dames en heren verkozenen, dames en heren vertegenwoordigers van de verenigingen GAIA, *Fondation 30 Millions d'Amis* en alle andere aanwezigen, u bent allen zeer begaan met dierenwelzijn en ik ben blij u hier samen te kunnen begroeten. U had een beetje voorsprong, ik hoop dat u nu geen vertraging zult oplopen.

Het verheugt me hier aanwezig te zijn ter gelegenheid van de dertigste verjaardag van de wet op het dierenwelzijn. Sinds de goedkeuring van die wet is vooruitgang geboekt. Maar was die wel echt zo belangrijk? Is de wet geen dode letter gebleven? Zal dat nog lang zo blijven? Die vragen willen we hier stellen.

Vandaag eet een mens op onze planeet gemiddeld gedurende heel zijn leven 11 koeien, 27 varkens, 30 schapen, 40 kalkoenen, 2400 kippen en 4500 vissen. Onze planeet telt momenteel 7 miljard mensen. Als alles goed gaat en zich niet te veel aardbevingen of epidemieën voordoen, zullen we in 2050 met 10 miljard zijn. Eén ding is zeker: het kan zo niet verder, om allerlei redenen die ik zal uiteenzetten. Tegen dat tempo kan de planeet niet overleven.

Om een koe te ‘produceren’ is 40 tot 75 kilo voer nodig per dag. Zo’n dier eet in zijn leven dus 25 550 kilo veevoeder. Om vlees te produceren, is ook graan nodig. Om 1 kilo vlees te produceren wordt gemiddeld 7 kilo graan verbruikt. Om een koe te produceren die gemiddeld 740 kilo weegt en waarvan netto ongeveer 240 kilo vlees aan de slager kan worden geleverd, is dus minstens 2 ton graan nodig. Dat is waanzin!

Daarom denk ik dat we zullen zegevieren. Het gebrek aan belangstelling voor dierenwelzijn verbaast me telkens weer. Men kijkt de andere kant op, of om het met een parafrase uit *Le Tartuffe* van Molière te zeggen: ‘Cachez ce sang que je ne saurais voir’. Het lijkt wel alsof de meeste mensen zowel in België, in Frankrijk als in de VS vlees eten, maar daar verder niets over willen weten.

Waarom zullen we dan toch zegevieren? Ik zal daarvoor een bedenking citeren die ook één van mijn motto’s is. Elke dag wordt de zeggingskracht ervan duidelijker. Ze is afkomstig van het indiaanse opperhoofd Sitting Bull, die het Amerikaanse leger versloeg in de slag bij Little Bighorn. Hij zegde: ‘De aarde is niet voor de mens gemaakt, maar het is de mens die voor de aarde is gemaakt.’ Daarom zullen we verplicht zijn op één of andere manier onze vleesconsumptie te herzien, al was het maar om ecologische redenen.

Er zijn ook nog andere redenen om ze te herzien. Die wil ik voor u uiteenzetten.

De eerste heeft met gezondheid te maken. Het is bekend dat overmatig verbruik van rundsvlees of van charcuterie kankerverwekkend is. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft dat bevestigd.

Andere redenen zijn van humanitaire aard. De mens zal pas waardig leven wanneer hij op een humane manier met dieren omgaat. Dat is wat ons hier samenbrengt, ook al heb ik net aangegeven dat we, wellicht over enkele decennia, zullen zegevieren om ecologische redenen.

Mevrouw de voorzitter, u had het over medeleven. Het is niet te begrijpen dat de welwillendheid tegenover dieren niet te rijmen zou zijn met die tegenover mensen, terwijl ze deel uitmaken van hetzelfde continuüm.

Ook de filosofie en het wereldbeeld zijn hierbij van belang. Op onze planeet neemt de rol van de oostelijke hemisfeer toe. In de meeste Aziatische landen is er een andere benadering van het dier. Religies als de boeddhistische leer houden ons voor dat we allen deel uitmaken van dezelfde levende wereld.

Mevrouw Defraigne sprak ook over de worm. We stammen allen – garnalen, mieren, olifanten of giraffen – af van een worm die 500 miljoen jaar geleden op de bodem van de zee leefde.

De buitengewone ideeën van Darwin, die hij ontwikkeld heeft na zijn grote reis en die intussen wetenschappelijk werden bewezen, worden niet zonder slag of stoot aanvaard in scholen of door sommige monotheïstische godsdiensten. We zijn allen dieren met gevoel en gewaarwordingen. Darwin maakte een onderscheid tussen menselijke en niet-menselijke dieren.

In één van zijn beroemdste boeken, *De afstamming van de mens*, vermeldt hij de coccyx of het staartbeen, dat niets anders is dan een overblijfsel van een staart. Enkele miljoenen jaren geleden hadden onze voorgangers allemaal een staart. Wordt daar vandaag in deze Senaat nog aan gedacht? Die staart hinderde de apen en uiteindelijk is hij verdwenen. Veel antropomorfe apen hebben nog steeds een stukje staart die hen hindert bij het neerzitten. Voor ons, mensen heeft de Schepper of de natuur, als u wil, dat goed opgelost.

Die dieren zijn onze broers en zussen, zoals Sint-Franciscus van Assisi ons al voorhield. Het is verwerpelijk om ze te blijven mishandelen. Het is

nog verwerpelijker om wetten te maken die dieren mishandeling in kwekerijen of in slachthuizen toelaten.

Ik ben geen pleitbezorger van vegetarisme. Ik ben geen fundamentalistische vegetariër, ik aanvaard dat mensen vlees eten. Ik vraag alleen respect voor dieren in kwekerijen en in slachthuizen. Ik heb nog samengeleefd met een persoon die bij elke maaltijd vlees at. Nadat ze een slachthuis had bezocht, is ze spontaan vegetariër geworden. Twintig jaar later is ze dat nog steeds.

Het systeem dat we hebben opgezet en dat we met wetten willen omkaderen in alle landen van de wereld, is een systeem waarin dieren amper tijd hebben om te leven. Om een kip te produceren, hebben we maar 41 dagen meer nodig. Een eeuw geleden duurde dat nog maanden. Een varken wordt gekweekt in 180 dagen. Dat gaat heel snel omdat het dier voortdurend in de nacht leeft, opgehokt in een kleine ruimte, en slechts het daglicht ziet wanneer het naar het slachthuis wordt vervoerd. In 1971 produceerde een zeug 16 biggen. Nu produceert ze er 24 en morgen misschien 100 of 150. Alles is mogelijk.

Het wordt een lang gevecht. Er zijn gelukkig steeds meer mensen die de alarmklok luiden, maar de meesten van onze medeburgers blijven denken, zoals Descartes, dat dieren machines zijn. Die zogenaamde grote filosoof, in werkelijkheid een idioot, had een theorie ontwikkeld over dieren als machines. Hij hield ervan om vivisecties te doen in een poging om zijn volslagen geschifte theorieën te bewijzen. Als een hond jankte wanneer hij hem de buik opensneed, zei hij dat dit niet erg was en dat het maar een reflex was. Op een dag ontving zijn leerling Malebranche de filosoof Fontenelle in het gezelschap van zijn hond, die drachtig was. Toen de hond te dicht bij hem kwam, gaf Malebranche haar een trap in de buik. Het dier jankte van de pijn en Fontenelle was geschokt. Malebranche antwoordde daarop dat een dier niets voelde, niet leed, enkel mechanisch reageerde, met simpele reflexen.

Die gedachte over dieren, die helaas nog overheerst, moet werkelijk verbannen worden. Ik heb niets tegen monotheïstische godsdiensten en ik beschouw mijzelf als gelovig. Maar in de grote monotheïstische verhalen klopt iets niet, omdat de geschiedenis altijd op dezelfde manier wordt verteld. Of het nu in het christendom is, in het jodendom of in de islam, steeds is het God die de mens schept. Daarnaast worden vissen en dieren

geschapen waarmee de mens zich kan voeden. Dat is de ontologische fout in een aantal religies.

Dat is uiteraard absurd.

Om af te sluiten, wil ik nog enkele bespiegelingen aan u voorleggen.

Mevrouw Defraigne vermeldde daarnet de verplichting tot mededogen voor dieren omdat ze in een zwakke positie verkeren. Dostojevski verwoordde dit op sublieme wijze: 'Christus is eerder met de dieren dan met ons'. George Bernard Shaw liet optekenen: 'Dieren zijn mijn vrienden en ik eet mijn vrienden niet op'. Claude Levi-Strauss zag het zo: 'De wereld is begonnen zonder de mens en zal zonder de mens eindigen.' (*Applaus*)

Welke rechten voor de dieren?

Bestaan dierenrechten in het internationaal recht?

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Ik geef het woord aan de heer Chapaux, die als onderzoeker verbonden is aan het *Centre de droit international* van de ULB.

De heer Vincent Chapaux (*in het Frans*). – Ik heb de opdracht dit overzicht van het wettelijk kader te beginnen met het internationaal recht. Dat is fundamenteel, aangezien in ons systeem het recht altijd in een verticale verhouding staat tot ander recht.

Ik ga niet dieper in op technische details, maar het internationaal recht bakent toch de grenzen af van het gebied waarop het intern recht kan worden uitgeoefend en het bepaalt dus de manoeuvreerruimte van de interne wetgever, in dit geval de senatoren, om dierenrechten te verdedigen.

Ik zal een overzicht geven van wat op internationaal niveau op het vlak van dierenwelzijn bestaat. Het recht van de Europese Unie zal ik niet behandelen, want dat zou ons te ver leiden.

Ik zal het in grote lijnen hebben over de plaatsen waar het over dierenwelzijn gaat en vooral waar het er niet over gaat. De plaatsen waar het over dierenwelzijn gaat, zijn niet zeer zichtbaar. Daaraan moeten dus niet alleen de wetgevers bijzondere aandacht besteden, maar ook iedereen die opkomt voor de belangen van dieren.

Ik wil eerst de globale logica van het internationaal recht uitleggen.

Het internationale recht heeft een redelijk goede reputatie op het gebied van dierenwelzijn, aangezien het vaak wordt gezien als een beschermingsrecht. Het dient inderdaad vaak om de dieren te beschermen. Nochtans is dat recht in de eerste plaats een recht van de mens om het niet-menselijke te domineren. Het dier wordt immers als een bezit, als handelswaar gezien. Alle andere bepalingen, bijvoorbeeld in verband met de bescherming van walvissen, zijn uitzonderingen.

Zowel in het interne recht als op internationaal niveau vormen dominantie en toe-eigening de regel en is een vorm van – vaak heel beperkte – bescherming van het dier de uitzondering.

Het dier behoort de mens toe. Dat komt in alle teksten terug, bijvoorbeeld in de teksten over de rechten van volkeren. Het dier is een natuurlijke hulpbron. Het dier behoort de mens toe, net zoals een boom of een rivier, niet enkel in de collectieve zin, maar ook op individueel vlak. Het is een menselijk recht.

Het internationale recht omvat dus het eigendomsrecht dat a priori alles omvat, ook al zijn er beperkingen. Men mag bijvoorbeeld geen andere mens bezitten. Slavernij is verboden. Voor het overige mag men alles bezitten, ook dieren. Dat is de basislogica.

Er zijn daarentegen geen beperkingen voor dieren, die zelf niets bezitten. Het dier bezit noch zijn lichaam, noch zijn jongen, noch zijn territorium of de vruchten van zijn werk. Het dier kan alleen maar het bezit van iemand anders zijn. Daarop is het internationaal recht gebaseerd, net zoals trouwens het interne recht in de meeste landen.

Vandaag gaat het internationaal recht zo ver dat het mogelijk is niet enkel dieren, maar zelfs volledige soorten, te bezitten. Wie het genetisch materiaal van een dier voldoende wijzigt, bezit een ras, de hele soort. De mens is dus zeer ver gegaan in de manier waarop hij het recht heeft opgebouwd om zich het dier toe te eigenen, aangezien hij zich gewoonweg soorten, waarop een patent wordt gelegd, kan toe-eigenen. Dat recht is wel degelijk erkend door de rechtbanken, zeker al sinds 1986. De beroemde muis van Harvard werd toen als een bezit erkend.

Eens het dier een bezit is, wordt het handelswaar. Immers, het dier bezitten geeft het recht het te verhandelen. In heel het internationale handelsrecht zijn dieren producten. Ik neem het geval van het GATT, een basistekst op het gebied van het handelsrecht. Het doel van het handelsrecht is de handel in goederen te bevorderen, niet de dieren te beschermen. Het doel is dus de omloop van goederen, waaronder dieren, te vergemakkelijken.

Zoals de voorzitter daarnet heeft gezegd, bestaan er toch wel potentiële grenzen. De teksten van het handelsrecht lijken vaak zeer edelmoe-dig met betrekking tot het milieu in het algemeen of tot de gezondheid. Onlangs werd veel gedebatteerd over CETA of over het trans-Atlantisch verdrag. Het is in feite altijd een beetje hetzelfde principe: de regel gaat over de handelsgoederen en de talrijke uitzonderingen in de teksten, bijvoorbeeld over de openbare zeden, de gezondheid van de dieren, de natuurlijke hulpbronnen, staan erin om degenen die ongerust zijn, tevreden te stellen.

Het GATT is tot stand gekomen na de Tweede Wereldoorlog. De Wereldhandelsorganisatie die het GATT overneemt, is opgericht begin de jaren negentig. Er hebben veel rechtszaken plaatsgevonden waarbij dieren betrokken waren. Ik kan u de verwijzingen daarnaar bezorgen. Bijna elke keer dat dieren een betere bescherming kregen dankzij het optreden van een Staat, werd het argument voor de bescherming van het dier verworpen in naam van de bescherming van de handel. Dat zijn lange en ingewikkelde rechtszaken, waarop ik niet in detail zal ingaan.

Er is ook goed nieuws, zoals daarnet werd gezegd: met de rechtszaak die in mei 2014 werd afgesloten, konden we er akte van nemen dat het welzijn van dieren een legitieme barrière op de internationale handel kan zijn. Dat is niet noodzakelijkerwijs het geval voor de mens, paradoxaal genoeg. We moeten afwachten hoe dat aspect zal evolueren, maar voortaan kan een land weigeren dat een dier of, in het algemeen, een product afkomstig van een dier, het land binnenkomt omdat de omstandigheden waarin het dier werd gekweekt of, wat zeehonden betreft, de omstandigheden waarop het werd bejaagd, onmenselijk zijn. Dat is een enorme overwinning die terecht werd onderstreept bij het begin van dit colloquium, want die bepaling opent volledig nieuwe perspectieven. Vijf jaar geleden zou ik zo'n bepaling ondenkbaar hebben geacht. Het is echt verbazingwekkend en het is een reden tot blijdschap voor iedereen die de dieren op internationaal vlak wil verdedigen.

Ik herhaal: dit alles behoort slechts tot de uitzonderingen in het algemene handelsrecht, dat uitgaat van het principe van het exploitatierecht en helemaal niet van het recht op bescherming.

Toch is dierenwelzijn aanwezig in het internationaal recht en dat is weinig bekend. Waarom? Omdat het uiterst moeilijk te vinden is. Het is ingewikkeld. Er bestaat immers geen omvattende tekst over het dierenwelzijn. De teksten van de WTO zijn zeer volledig, zeer mondiaal en zeer precies over de handel – het is trouwens hallucinant hoe uiterst gedetailleerd bepalingen zijn. De dierenbescherming daarentegen wordt geregeld in onduidelijke teksten. Bovendien worden in het grootste deel van het internationaal recht, net zoals in het intern recht, de dieren vanuit het standpunt van de biodiversiteit gezien, met andere woorden vanuit het standpunt van de bescherming van de bedreigde soorten. Het is dus een milieueconomica. Men beslist een soort te beschermen, niet voor het welzijn van de soort, maar vaak voor het welzijn van de mens. Men beschermt de biodiversiteit opdat de mens kan overleven.

Er is dus geen algemene tekst en er is geen algemene denkwijze over het welzijn van de dieren. Er bestaan wel veel teksten, waaronder de universele verklaring voor de rechten van het dier, die geen juridische waarde hebben, maar die de bescherming van het welzijn van de dieren beogen. Daarin zijn de dieren in drie rubrieken ingedeeld: wilde dieren, kweekdieren en gezelschapsdieren.

In verband met wilde dieren beschikken we over een lijst met maatregelen ter bescherming van het welzijn van de dieren, in het bijzonder bij de vangst. Zo bestaat er een Afrikaans verdrag, dat zeker niet van toepassing is in België, of is er het verdrag op de bescherming van vogels, dat onder andere verbiedt om vogels onnodig te doen lijden. Daarbij komen nog tal van kleine regeltjes die moeilijk op te sporen zijn omdat ze versnipperd zijn in internationale rechtsstelsels. Ze betreffen specifieke dieren. Zo wordt tot op zekere hoogte rekening gehouden met het welzijn van zeedieren en zijn er regels voor zeehonden in Antarctica en voor walvissen, bijvoorbeeld een verbod op het gebruik van bepaalde soorten harpoenen. Voorts is sprake van een verbod op sommige soorten vallen, zoals wildklemmen (*leghold traps*). Er bestaan ook specifieke regelingen voor met uitsterven bedreigde soorten, die soms gevangen worden gehouden om ze te transporteren. Talrijke soorten worden aldus beschermd in zeer ingewikkelde reglementeringen, maar die wel de verdienste hebben dat ze bestaan.

Er bestaan dus wel degelijk bepalingen. Sommige betreffen de kweekdieren en de laboratoriumdieren. De meeste van die bepalingen werden uitgewerkt door de Raad van Europa, waarin 47 lidstaten zetelen. Niet alle lidstaten hebben evenwel alle bepalingen geratificeerd. Er bestaan zeer gedetailleerde reglementeringen over het transport, de teelt, de slachting en dierproeven. Zo is bepaald dat de dieren over voldoende ruimte moeten beschikken, dat ze op antislipvloeren moeten staan, enzovoort. Het zijn dus niet enkel grote principes, maar soms heel precieze regels. Een aantal maatregelen dateren uit de jaren zestig of zeventig.

De gezelschapsdieren vallen onder een overeenkomst van 1987, die het welzijn van de gezelschapsdieren oplegt en ook het veroorzaken van psychisch lijden verbiedt, een verbod dat niet vaak voorkomt. Het gaat over angst bij dieren.

Voor het welzijn van dieren zijn volgens mij die ‘harde’ teksten, die goed zichtbare verdragen waarover onze vertegenwoordigers onderhandelen, niet meer zo belangrijk. Vandaag tellen de vage ‘normatieve instanties’, de vrij duistere plaatsen waar het welzijn van de dieren nochtans geregeld wordt op internationaal niveau. Ik heb het vooral over de wettelijke bepalingen van de *World Organisation for Animal Health* (OIE). Die min of meer intergouvernementele organisatie, gehuisvest in Parijs, formuleert bepalingen over het dierenwelzijn, die worden opgesteld door experts inzake dierenwelzijn, maar ook door vertegenwoordigers van de vlees- en zuivelindustrie. Die bepalingen worden vaak opgelegd als natuurlijke bepalingen in bijna alle landen ter wereld en ze worden in hoge mate toegepast. Ze hebben nochtans geen rechtskracht. Veel veeartsen kennen ze en beschouwen ze als internationaal recht. In realiteit zijn ze het resultaat van nogal ondoorzichtige onderhandelingen, waaraan vertegenwoordigers van de industrie deelnemen.

Ik zal verder de ISOnormen vermelden, opgesteld door de Internationale Organisatie voor Standaardisatie, die diverse normen uitwerkt om de handel te vergemakkelijken. Zo bestaan er normen voor de teelt. Wie belist daarover? Dat is redelijk vaag. Dat zijn geen juridische normen in de klassieke betekenis van het woord, maar ze worden toch ruim toegepast.

Over een van die normen met betrekking tot dierenwelzijn wordt momenteel onderhandeld. Er zijn ook de voorbeelden van andere ISOnormen die werden opgesteld voor de *food manufacturing* of de *dairy plants*, met andere woorden voor de melkveesector. Het is duidelijk dat men niet

altijd goed weet wie over die normen onderhandelt. Daarentegen zien we wel dat men moet betalen om de ISOnormen te lezen, hoewel die normen waarschijnlijk de manier zullen bepalen waarop dieren zullen worden geteeld in België. Consultatie van die normen kost 250 tot 300 euro! Het is bovendien verboden ze te publiceren, aangezien ze privé zijn. Nochtans gebruiken de ondernemingen die normen. Dat geldt ook voor de luchtvaart aangezien de *International Air Transport Association* (IATA) de normen voor het dierentransport bepaalt.

Als besluit kan ik zeggen dat de regels verspreid zijn over veel domeinen. De plaatsen waar de normen die waarschijnlijk een invloed op het terrein zullen uitoefenen, vandaag worden goedgekeurd, ontsnappen volledig aan democratische controle. Ik zal blij zijn om te horen wat de sprekers die meer thuis zijn op dit terrein dan ikzelf, te zeggen hebben. In ieder geval is dit de juiste plaats om het te zeggen. De normen vertonen een gebrek aan legitimiteit en vooral aan samenhang. Men kan zich de vraag stellen naar de waarden, want als men het aan de industrie overlaat om dierenwelzijn te definiëren, is er veel kans dat slechts met dierenwelzijn rekening zal worden gehouden in de mate dat dit het winstbejag niet in de weg staat. Ook al is winstbejag een legitiem doel, het is misschien niet wenselijk in het kader van een internationale wetgeving. (*Applaus*)

Wijziging van de rechtspositie van het dier in de Franse wetgeving

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Het woord is aan mevrouw Reha Hutin, voorzitter van de stichting *30 Millions d'Amis*.

Mevrouw Reha Hutin (*in het Frans*). – Als voorzitter van de *Fondation 30 Millions d'Amis* ben ik heel gelukkig en vereerd met de uitnodiging om hier te getuigen over de evolutie van de wettelijke regels met betrekking tot dieren in de Franse wetgeving. Als de strijd die we in Frankrijk hebben geleverd, een bron van inspiratie wordt voor België, zoals het geval was in Québec, dan kunnen we ons daar alleen maar over verheugen.

De evolutie van het statuut van het dier is de grootste bezorgdheid van de *Fondation 30 Millions d'Amis*. Die stichting strijdt voor deze rechten en dringt aan op de plichten van de mens in dit verband. Het klopt dat het recht alleen er niet kan voor zorgen dat de meest weerzinwekkende feiten worden gebannen, maar het is wel degelijk het meest geschikte instrument om de realiteit duurzaam te laten evolueren in de richting van een meer respectvolle houding voor de gevoelens van de dieren.

Door een bewustmaking van de hele samenleving en dankzij het werk van juridische experts en beleidsmakers, heeft de stichting kunnen bereiken dat het dier uiteindelijk in het Frans burgerlijk wetboek als een levend wezen met gevoel en niet meer als een roerend goed wordt beschouwd. Sinds de wet van 16 februari 2015 betreffende de modernisering en de vereenvoudiging van het recht werd het Frans burgerlijk wetboek uitgebreid met een nieuw artikel 515-14, dat bepaalt dat de dieren als levende wezens met gevoel worden beschouwd. Deze nieuwe tekst is een breuk van het Burgerlijk Wetboek met de cartesiaanse voorstelling van het dier als gevoelloze machine. De vorige tekst dateert uit de tijd dat het dier als een gebruiksvoorwerp werd beschouwd en was in tegenspraak met de wetenschappelijke kennis. De tekst dateerde van 1804 en moest worden herbekeken in het licht van de eisen, de werkelijkheid en de ethiek van onze samenleving van de 21ste eeuw. Met de hervorming van het burgerlijk statuut van het dier in het Franse recht krijgt de intrinsieke waarde en de mogelijkheid om vreugde, verdriet, angst of lijden te ervaren, de overhand op de handels- en patrimoniale waarde van het dier. Dat is een doorslaggevende vooruitgang en een historische ommekeer.

Maar ons werk en onze bespiegelingen zouden niet omgezet zijn in de artikelen van een vernieuwd burgerlijk wetboek als een sterke maatschappelijke beweging de wetgever niet had overtuigd van de noodzaak om ze in overweging te nemen. Deze beslissende aansporing werd in beweging gezet door het manifest van vierentwintig intellectuelen, dat in oktober 2013 in de voornaamste Franse weekbladen verscheen. Vierentwintig denkers, filosofen, schrijvers, historici, wetenschappers en rechtsprofessoren deden onder de vlag van de stichting een oproep om ons burgerlijk wetboek aan te passen en de dieren uiteindelijk als levende wezens met gevoelens te erkennen. Hun engagement droeg bij tot een grote intellectuele legitimiteit van onze actie en illustreerde op welk punt het lot van dieren een belangrijk maatschappelijke inzet vormt. Het manifest gaf aanleiding tot een petitie, die door 800 000 mensen werd ondertekend. We hebben ze overhandigd aan de minister van Justitie met de vraag de dieren uit de categorie van de roerende goederen te halen.

Volgens een Ifoppeiling, geleid door de stichting, verklaarden negen op de tien Fransen zich voorstander van een wijziging van het burgerlijk wetboek op dit punt.

Om het politieke debat te voeden heeft de stichting, als tussenpersoon voor een groeiende maatschappelijke vraag, al haar expertise overgemaakt

aan de leden van de Franse regering en het parlement. We hebben nauw samengewerkt met het kabinet van de minister van Justitie en met de heer Jean Glavany, parlements lid en gewezen minister van Landbouw, voor het opstellen van een amendement dat hij in het kader van een wetsontwerp over de modernisering van het recht heeft ingediend.

Met wilskracht, samenspraak en dankzij een pedagogische aanpak tegenover de volksvertegenwoordigers, de regering en de president behaalde de stichting op 15 april 2014 een eerste overwinning: het amendement werd in eerste lezing aangenomen. Na deze stemming volgden meer dan tien maanden van parlementair debat. Allerlei belangen- en pressiegroepen, die tegen elke evolutie van het juridische statuut van het dier waren, probeerden parlementsleden te beïnvloeden om het amendement uit te hollen en deze hervorming te doen mislukken. We moesten heel alert zijn en wachten tot het amendement op 16 februari 2015 werd aangenomen en de wet werd afgekondigd, nadat hij eerst door de Grondwettelijke raad conform de grondwet werd verklaard.

De afkondiging van de wet op 16 februari 2015 was het sluitstuk van meer dan tien jaar strijd. Onze stichting ijvert bij nationale en Europese instanties voor een maatschappij die meer respectvol is voor dieren en beklemtoont hierbij de waardigheid en de legitimiteit van de zaak die ze verdedigt. Volgens de Britse filosoof John Stuart Mill moet elke grote beweging drie fasen ervaren: spot, discussie en aanvaarding. De dierenbeweging is een grote beweging en vormt vandaag de kern van het juridische, mediatieke en politieke gebeuren.

In Frankrijk heeft de weerklank van het manifest van de vierentwintig intellectuelen ervoor gezorgd dat een discussie op gang kwam over de juridische status van het dier. De dieren uit de categorie van de roerende goederen halen is een eerste stap, maar het zal een lange discussie worden; het bewijs ervan is mijn aanwezigheid hier. Met het nieuwe artikel 515-14 van het burgerlijk wetboek worden de dieren als levende en gevoelige wezens erkend en kunnen het Franse dierenrecht, het landbouwwetboek en het strafrecht, die de gevoeligheid van dieren al rechtstreeks of onrechtstreeks erkenden, op elkaar worden afgestemd. Met deze harmonisering komt dus een einde aan de gebrekkige samenhang op het vlak van de bescherming van de dieren. Er kan nu een synergie gecreëerd worden tussen onze verschillende wetboeken, waardoor geval per geval en stilletjes aan het hele dierenrecht ingrijpend zal wijzigen.

Frankrijk staat op kop van de staten die het meest zijn vooruitgegaan op het vlak van het burgerlijk recht, want het omschrijft het dier positief, terwijl landen als Duitsland, Zwitserland of Oostenrijk ze gewoon als 'niets' beschouwen.

We betreuren evenwel dat voor dieren geen eigen categorie, sui generis, werd gecreëerd, tussen personen en goederen, zoals door de stichting werd gevraagd. Maar ik zal aantonen dat artikel 515-14 een bevoorrechte plaats bekleedt binnen het burgerlijk wetboek. De dieren staan niet meer onder de categorie van de goederen, want ze staan boven de titel van Boek II van het Burgerlijk Wetboek dat handelt over het onderscheid van de goederen. Op onze vraag heeft de wetgever dus vastberaden aan de verleiding weerstaan om een derde categorie goederen te maken, die bij de roerende en de onroerende goederen zou worden gevoegd en van het dier als het ware een roerend goed met gevoelens zou hebben gemaakt. Dat was het cruciale punt: daarvan hing af of deze hervorming een cosmetische verandering of een revolutie werd.

Bovendien bevestigt artikel 515-14 dat de dieren, onder voorbehoud van de wetten die ze beschermen, onder het stelsel van de goederen vallen. Niemand durfde te hopen dat van de ene op de andere dag de dieren, in het bijzonder de toe-eigening, uit het stelsel van de goederen zouden worden gehaald. Deze formulering betekent in de eerste plaats en ontegensprekelijk dat de dieren geen roerende goederen meer zijn, maar dat ze gewoon standaard onderworpen zijn aan het stelsel van de goederen.

Vergis u echter niet, de hervorming van de juridische situatie van het dier in het Frans burgerlijk wetboek is geen zegevierend eindpunt, maar een ambitieus vertrekpunt. Het zal niet alles veranderen, maar het maakt alles mogelijk en deblokkeert het juridische debat. Dat alleen al kan leiden tot het uitwerken van bijzondere reglementeringen die geleidelijk aan rekening houden met het feit dat dieren gevoelige wezens zijn. Deze wijziging van het burgerlijk statuut van het dier in het Franse recht is een basisvoorwaarde voor het organiseren van een democratisch debat in ons land met het oog op het aannemen van strengere regels die erop gericht zijn het lijden van dieren te verminderen.

Iedereen is er nu van overtuigd dat dieren, levende wezens met gevoelens, juridisch gezien geen goederen meer zijn. Er kunnen nieuwe oplossingen worden uitgewerkt om stuk voor stuk en progressief de problemen van het dierenrecht zoals intensieve kweek, het transport van

landbouwdieren, dierproeven, stierengevechten of ernstige mishandelingen en gruweldaden aan te pakken.

De belangrijkste uitdaging is tweeledig: enerzijds moeten parlementsleden zich bewust worden van de noodzaak om het lot van de dieren te verbeteren en anderzijds moet er een politieke wil zijn om een einde te maken aan de vreselijke praktijken. Dat vragen elke dag steeds meer medeburgers.

Mevrouw de voorzitter, ik overhandig u een speciale uitgave van het burgerlijk wetboek in de kleur van de *Fondation 30 Millions d'Amis*, die een historische ommekeer in het Franse recht viert, namelijk de erkenning van de gevoelens van dieren. Sinds de wet van 16 februari 2015 is in ons land een sterke dierenrechtenbeweging op gang gekomen. Gisteren nog veroorzaakte het dierenrecht in het land van Descartes en Claude Bernard grapjes en minachtend gelach; vandaag wordt het in bepaalde Franse universiteiten in samenwerking met onze stichting onderwezen. Het is een vak van de toekomst, dat beantwoordt aan een verwachting van de studenten. Het is eveneens bestemd voor beleidsmakers, dierenartsen, advocaten en magistraten. Die laatsten moeten het dierenrecht erkennen, zodat de wetten ter bescherming van de dieren strenger kunnen worden toegepast. (*Applaus*)

Het statuut van het dier in België van 1986 tot 2014

Mevrouw Annick Capelle. – Dan luisteren we nu naar de heer Geert Van Hoorick, hoogleraar milieurecht aan de UGent.

De heer Geert Van Hoorick. – Mij is gevraagd u in een kwartiertje dertig jaar geschiedenis en wat bereikt werd met de wet op het dierenwelzijn te vertellen. Dat is een zeer moeilijke opgave, maar ik ga toch beginnen met een kleine anekdote.

In 1986 was ik nog niet zo met dierenwelzijn bezig, maar we hadden thuis wel een hond. Onze eerste hond was niet zeer lief, maar heel betrouwbaar. Hij was wel vriendelijk, maar een beetje gereserveerd. Onze tweede hond was bijzonder lief, maar totaal onbetrouwbaar en zeer wispelturig. Hoe kwam dat?

Misschien denken sommigen al dat de eerste een reu was en de tweede een teef. Maar neen, ik wil hier zeker geen genderproblematiek van maken, want daar had het niets mee te maken. Wellicht had het iets te maken

met het ras: de eerste was een sint-bernardshond, de tweede een basset, waarschijnlijk met wat slechte genen.

Sindsdien heb ik mij vooral vanuit persoonlijke interesse beziggehouden met dierenwelzijnsrecht. Het was een persoonlijk initiatief van mij om aan de UGent een vak Dier en Recht in te voeren, dat een zekere populariteit heeft bij de studenten. Bij de BaMahervorming was er destijds ruimte voor nieuwe vakken. In het huidige klimaat zullen veeleer vakken worden afgeschaft en misschien zal ook dat vak weer sneuvelen.

Dit onderwerp interesseert mij wetenschappelijk enorm. Eén van de grote vragen in het recht in verband met de bescherming van dieren is of we dieren grondrechten geven zoals er ook mensenrechten zijn, dan wel of we een dier als een rechtsobject beschouwen dat bescherming nodig heeft. In de geschiedenis zijn er weinig voorbeelden waar het dier als een rechtssubject wordt beschouwd. Dat is meestal niet zo goed voor het dier afgelopen. In de middeleeuwen bijvoorbeeld werd de stier, die de boer op de hoorns had genomen, door de rechter ter dood veroordeeld. In dat geval werd het dier dus als een rechtssubject beschouwd. Er zijn voorbeelden in de rechtsleer en er zijn voorbeelden in de voorstellen van internationale teksten die door één van de vorige sprekers zijn aangehaald, maar in het positief recht vinden we dit niet terug.

In het huidige recht worden dieren als rechtsobjecten beschouwd. We vinden dat terug in twee belangrijke rechtstakken: in het dierenwelzijnsrecht, dat over alle dieren gaat, zowel wilde dieren als tamme of gedomesticeerde dieren in hun relatie met de mens, en in het natuurbeschermingsrecht of soortenbeschermingsrecht, waarin dieren worden gezien als specimen van een soort.

Op dat terrein is ook heel wat positief internationaal recht. Over dierenwelzijnsrecht bestaan ook internationale verdragen.

In die twee rechtstakken staan dieren centraal, maar beide rechtstakken hebben tot dusver weinig verband met elkaar. Ze evolueren een beetje autonoom en een grotere integratie van beide is een van de uitdagingen voor de toekomst.

Onze wet op het dierenwelzijn van 1986 is niet uit de lucht komen vallen. Voordien al waren er initiatieven en in 1929 en 1975 werden wetten goedgekeurd. De wet van 1986 is echter een goed opgebouwde, systematische

wet en introduceert de notie ‘dierenwelzijn’. Dat was in die periode vrij vooruitstrevend.

De wet is systematisch opgebouwd, naar de soorten dieren – gezelschapsdieren, landbouwdieren, enzovoort – en naar de levensfasen van de dieren. Ze bevat bepalingen over het kopen, bezitten, vangen, doden en slachten van dieren.

Tegelijkertijd heeft deze wet een heel mooi artikel 1. Het bepaalt dat niemand in principe een dier pijn mag doen, het leed mag berokkenen, behalve, en daar zit meteen ook de zwakheid, indien een wettelijke bepaling die volgt, het toestaat. En in die volgende wettelijke bepalingen staan natuurlijk een reeks zaken toe die strikt genomen strijdig zijn met artikel 1. Juridisch zijn ze echter niet strijdig, precies omdat artikel 1 zichzelf buiten spel zet. Denk maar aan de *gavage*, de dwangvoeding van eenden bijvoorbeeld. Over artikel 1 bestaat trouwens ook al heel wat rechtspraak.

Ook artikel 4 is een heel mooi en nuttig artikel en heeft minder uitzonderingen. Het bepaalt dat we dieren moeten houden volgens hun ethologische behoeften. Dat is een heel goede regel, die alleen verder concreet moet worden ingevuld. Wat betekent deze regel voor bijvoorbeeld een goudvis? In Zwitserland betekent het dat er twee goudvissen in een kom moeten zwemmen. Eén enkele goudvis in een kom mag niet in Zwitserland. Er is immers wetenschappelijk onderzocht dat goudvissen geen probleem hebben met een kleine kom, want ze weten niet waar ze tien seconden geleden waren, maar wel met het feit dat ze alleen zitten, want in die omstandigheden gaat in het genotcentrum in hun hersenen het licht uit. Zitten ze met twee, dan is dat geen enkel probleem. We kunnen dat soort zaken voor heel wat dieren wetenschappelijk onderzoeken en we zouden daar heel wat concrete regels over kunnen formuleren.

Ik ga niet in op alle rechtspraak, want ik wil een beetje vooruitkijken, maar het is duidelijk levendig recht. Dierenwelzijnsrecht komt voor onze rechtbanken, soms zelfs voor het hoogste hof, het Hof van Cassatie. Het is dus geen dood recht, het is recht waarmee wordt gewerkt.

Onze wet heeft heel wat positieve evoluties gekend. Er is duidelijk een diervriendelijke evolutie. Op sommige momenten in het verleden behoorde België tot de voortrekkers voor het nemen van beslissingen op Europees vlak ten voordele van de dieren.

Vandaag zijn hier veel beleidsmakers aanwezig. Ik maak van de gelegenheid gebruik om een evaluatie te maken. Dierenwelzijn is thans een gewestelijke bevoegdheid. Een aantal verworvenheden zijn voor ons vanzelfsprekend, maar in andere landen zijn ze dat helemaal niet. In Amerika is de wet op dierenwelzijn zelfs niet van toepassing op landbouwdieren. De landbouwdieren vallen er buiten de wet. Dat is bij ons niet het geval. Artikel 1 van onze wet betreffende de bescherming en het welzijn der dieren is bij ons op landbouwdieren van toepassing. Er zijn wel uitzonderingsbepalingen, maar dat is toch iets heel anders dan wat in sommige andere landen geldt. Wordt de lijn volledig doorgetrokken? Neen, in verband met wilde dieren zegt de wet heel eenvoudig dat de jacht en de visvangst erbuiten vallen. Ook al is de jacht een maatschappelijk aanvaard gegeven, dan nog moet worden nagedacht over dierenwelzijn en over hoe de jacht kan worden uitgeoefend op een manier die zo min mogelijk strijdig is met het dierenwelzijn. Het is dus geen goede zaak dat in de wet op het dierenwelzijn niet expliciet aandacht wordt besteed aan de jacht. Op dat vlak moeten we dus evolueren.

In tegenstelling tot vroeger bevatten wetten anno 2016 doelstellingen, beleidsbeginselen, beleidsplanning. Ik verwijs naar de praktijk van de pelsdierkwekerijen. Er moet ter zake wetgevend worden opgetreden. Het milieubeleid wordt planmatig aangepakt, er zijn beleidsplannen en er kunnen voorspellingen worden gemaakt. Klimaatbeleid bestaat al geruime tijd en men weet waar men naartoe wil. Bij dierenwelzijn ontbreken dergelijke beleidsinstrumenten. Ze zouden nochtans een plaats kunnen vinden in een moderne wet.

Als jurist mogen we niet vergeten dat een strenge wetgeving eigenlijk geen doel op zich is, maar dat wetgeving innovatie stimuleert. In Nederland wordt een nieuw soort van stallen gebouwd. Ik heb alle respect voor de landbouwers die daarvoor kiezen. Dat hoort in de verf te worden gezet. Die landbouwers doen veel meer dan wat de wet voorschrijft. In de stallen zijn borstels aangebracht waartegen de koeien zich kunnen schuren als ze jeuk hebben. Ze kunnen vrij naar buiten en binnen lopen. De stallen zijn ruim, hoewel dat niet wettelijk verplicht is. Er zijn wel wettelijke minimumnormen opgelegd door Europa, maar sommige mensen gaan verder. Ze spelen een voortrekkersrol, ze innoveren. Dat is een belangrijke functie van onze wetgeving: ze bevordert innovatie.

Een dier is een rechtsobject en in onze huidige wetgeving zal dat wellicht nog een tijdje zo blijven. Er is een groot knelpunt: sommigen onder u zijn er misschien van overtuigd dat we geen dieren mogen eten, maar dat geldt niet voor de meerderheid van de bevolking. Het ligt niet voor de hand om ons consumptiepatroon radicaal om te gooien.

Een stal waarin 5000 varkens samenzitten, kan niet goed zijn voor de dieren. Vanuit Europa wordt de intensieve veeteelt normen opgelegd om varkens te kweken op een manier die voldoet aan de standaarden voor dierenwelzijn. Ik stel me de vraag wie zich goed moet voelen en van wie we het welzijn beschermen: dat van de varkens of ons eigen welzijn? Er zijn Europese normen en die moeten worden nageleefd, dat maakt intensieve veeteelt maatschappelijk aanvaardbaar.

Het feit dat we het dier als rechtsobject beschouwen heeft een aantal knelpunten tot gevolg. Zo bestaat wereldwijd een grote ongelijkheid tussen de dieren. In Thailand wordt aan een haan meer aandacht geschonken dan bij ons, maar in dat land zijn hanengevechten nog niet verboden. Wat zich bij de dieren afspeelt, zien we ook bij de mens: een kind in Cambodja is niet gelijk aan een kind in België. Soms ligt het dichterbij huis. In Vlaanderen wordt jaarlijks een derde van de vossenpopulatie – naar mijn mening onnodig – afgeschoten. In Brussel worden vossen echter onvoorwaardelijk beschermd. Het is dus duidelijk dat de notie dierenwelzijn afwezig is in het natuurbeleid. Dierenwelzijn wordt een gewestelijke bevoegdheid en die kans moet worden gegrepen om natuurbeleid en dierenwelzijn meer op elkaar af te stemmen. Dit kan immers positief zijn voor het natuurbeleid.

Er is een ongelijkheid tussen diersoorten omdat men uitgaat van het biologische statuut. De wolf is beschermd, de vos is vogelvrij. We behandelen de traditionele gezelschapsdieren over het algemeen in het recht veel beter dan landbouwdieren. In heel wat materies over dieren, zoals natuurbehoud, soortenbescherming en jacht, is er vanuit het beleid weinig aandacht voor het dierenwelzijn.

Wat zijn de toekomstperspectieven? Laten wij het probleem niet te dogmatisch, maar veeleer pragmatisch benaderen. Waar zijn de dieren het meest bij gebaat? Ik zie het nog niet onmiddellijk gebeuren dat dieren rechtssubjecten worden. Grondrechten voor dieren zijn een onderwerp voor een mooie academische discussie, maar daar zie ik het nut niet van

in. Ik ben misschien fatalistisch, maar wel pragmatisch, ik denk dat het nooit zo ver zal komen.

Dat dierenwelzijn in de Grondwet wordt ingeschreven, acht ik echter wel degelijk nodig. Net zoals we in België als mens het recht hebben op de bescherming van een gezond leefmilieu, zou ik als mens het recht moeten hebben dat de overheid zorgt voor het welzijn van de dieren. Dat zou in heel wat discussies helpen, bijvoorbeeld over het onverdoofd slachten. Daar staat het recht op godsdienstvrijheid, dat zeer hoog gegarandeerd wordt, tegenover het recht op dierenwelzijn, dat geen grondwettelijke verankering heeft. Dit zouden we kunnen rechtzetten. In Duitsland bestaat het al en in Nederland is men er al tien jaar over aan het discussiëren, nog steeds zonder gevolg, omdat men vreest dat de intensieve veeteelt dan in het gedrang zal komen. Dat is een ongegronde vrees, want ook in Duitsland bestaat nog steeds intensieve veeteelt.

Een ander zakenrechtelijk statuut? Een aantal modernere beleidsinstrumenten in de wet inschrijven? Meer integratie naar andere sectoren is nodig. Net zoals dat naar mijn mening met milieu is gebeurd, bestaat de grote uitdaging erin dierenwelzijn te integreren in andere beleidssectoren. Dat kan juridisch gestimuleerd worden.

Als uitsmijter zou ik kunnen verwijzen naar de mooie zin van Willem Elsschot: ‘Tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren’. Die wetten staan ons echter meestal niet in de weg, het is vaak de wet die voor innovatie zorgt en ons in de goede richting stuurt. Ik heb echter een andere uitsmijter gevonden. Toen ik een lezing gaf voor een vereniging die het veganisme promootte, werd de uitspraak niet in dank afgenomen, maar ik kan het toch niet laten: als we allemaal geen vlees, en in het bijzonder geen varkensvlees meer zouden eten, zullen de landbouwers geen varkens meer kweken en zal het gedomesticeerde varken uitsterven.

Het statuut van het dier in Vlaanderen en Wallonië: balans twee jaar na de regionalisering van de wet

Mevrouw Annick Capelle. – Het woord is aan de heer Marc Vandenheede, hoogleraar aan de ULg, specialist in gedragsleer, dierenwelzijn en ethiek.

De heer Marc Vandenheede (*in het Frans*). – Dames en heren, het is mij een eer en een groot genoegen hier in deze prestigieuze vergadering het woord te nemen. Er werd mij gevraagd een balans te schetsen van de evolutie van het statuut van het dier in Wallonië, ongeveer twee jaar na de regionalisering van de bevoegdheden voor dierenwelzijn. Rekening houdend met de mij toegemeten tijd, zal ik trachten bondig te zijn en enkele kernpunten benadrukken.

Laten wij vooraf echter even praten over het statuut. Ik stel voor te beginnen met het preciseren van de notie ‘dier’, in het bijzonder als die notie als ‘niet-menselijk’ wordt gekwalificeerd.

Charles Darwin bevestigde al dat het verschil tussen mens en dier geen kwestie van natuur is, maar van gradatie. De wetenschappelijke vooruitgang kon deze visie slechts bevestigen; het is wel degelijk de notie van gradatie die aan de basis ligt van de ethische reflectie voor het gebruik van het dier door de mens. Gedefinieerd als een levend wezen dat over gevoelens beschikt, varieert het statuut van het dier, naargelang het als wild of gedomesticeerd wordt beschouwd. In het eerste geval zal het beschermd worden, als het zich in vrijheid bevindt, maar ook bejaagd en zelfs vernietigd worden. Bij wilde dieren in gevangenschap wordt hun welzijn relevant. Dat is ook het geval bij zogenaamde huisdieren, of ze nu gezelschapsdieren, landbouwdieren of laboratoriumdieren zijn. Deze noties zijn steeds relatief – wilde dieren in gevangenschap kunnen nieuwe gezelschapsdieren – NGD’s – blijken, in een reproductiecircuit terecht te komen of gebruikt worden voor wetenschappelijk onderzoek. Het huidige statuut van deze dieren bevindt zich tussen dat van rechtsobject en rechtssubject.

Inderdaad beschikken de niet-menselijke dieren niet over rechten, zelfs al militeren velen actief in die zin. Nog niet, zullen sommigen zeggen. Hun maatschappelijke erkenning als ‘gevoelswezens’ houdt echter een reeks plichten in, die al verduidelijkt worden in een overvloedige wetgeving inzake dierenwelzijn. Deze wetgeving moet ondersteund worden door wetenschappelijk onderzoek – het is belangrijk te benadrukken dat dierenwelzijn een wetenschap is –, maar kan een ethische reflectie die het mogelijk maakt uit te komen bij een relevant dierenrecht, niet links laten liggen. Ik spreek wel degelijk over dierenrecht en niet over het recht van de dieren. Het belang van deze aanpak wordt algemeen erkend: de drie wijzen van aanpak zijn sinds kort het voorwerp van een internationale diergeneeskundige specialisatie.

Welke balans kan men dan opmaken voor het dierenwelzijn in Wallonië, twee jaar na de regionalisering? Zoals u ongetwijfeld weet, gaat het om een ministeriële bevoegdheid die duidelijk is vastgelegd. In de regionale beleidsverklaring wordt er een volledig hoofdstuk aan gewijd en sinds januari 2015 werd de Waalse regionale dierenwelzijnsraad officieel opgericht.

Ik heb enkele uittreksels uit de voormelde verklaring gekozen, die zowel gaan over landbouwdieren, gezelschapsdieren als laboratoriumdieren. Ik heb er een meer algemeen element over het geheel van deze dieren aan toegevoegd. Ik zal nu deze vier punten toelichten.

De kweek van pelsdieren, zoals nertsen, werd in Wallonië verboden vanaf januari 2015. Hoewel dit verbod als puur theoretisch werd beschouwd, gelet op de afwezigheid van dit soort kwekerijen in onze regio, heeft deze beslissing niettemin geleid tot debatten en juridische steekspellen, die tot in het Grondwettelijk Hof reikten – het Hof heeft overigens recent de wet bevestigd.

Voor het welzijn van gezelschapsdieren dient de regionale voortzetting van het federale ‘Kattenplan’ te worden onderstreept.

De katten zullen binnenkort identificeerbaar moeten zijn, net zoals dat het geval is met honden en paarden, en de verplichte sterilisatie van alle katten zal wellicht de regel worden.

De kweek van deze dieren zal blijven bestaan, maar onder voorbehoud van een erkenningsprocedure. De doelstelling is in beginsel het ontlasten van de asielen en het is wenselijk dat deze relevante maatregelen begeleid wordt door aangepaste steun aan de gemeenten in het kader van hun beleid inzake zwervkatten.

Om de impulsaankoop van dieren – bron van veel ellende – te bestrijden, werden meerdere sensibiliseringscampagnes gevoerd voor het grote publiek, en zeker voor kinderen, door middel van gerichte pedagogische hulpmiddelen.

Ten slotte evolueert de reflectie over experimenten met dieren zeer snel. De ontwikkeling van alternatieve methodes voor het gebruik van dieren in een wetenschappelijk kader is in volle evolutie. Een werkgroep werd

opgericht en zeer recent werd een wetenschappelijk colloquium over het onderwerp georganiseerd. Het is van belang eraan te herinneren dat de toepassing van alternatieve methoden verplicht is, overigens in heel Europa, maar dat die toepassing nog niet geldt voor alle sectoren van het onderzoek. Het gebruik van dieren blijft alsnog vaak onontkoombaar, meer bepaald in het medisch onderzoek. Niettemin vormt het welzijn van die dieren het onderwerp van een gedetailleerde en dwingende wetgeving.

Ter conclusie: het statuut van het dier in Wallonië past wel degelijk in de Europese maatschappelijke keuzes, te weten ‘een levend wezen beschikend over gevoelens’. Deze gevoelens, in de breedste zin van het woord, en vanzelfsprekend ook het vermogen om te lijden en in staat te zijn tot complexe vormen van bewustzijn, zijn wetenschappelijke waarheden die ons voor onze verantwoordelijkheid plaatsen inzake de bescherming en het welzijn van de dieren.

De recente vooruitgang in het kader van dierenethiek moet ons ertoe brengen de interactie en samenwerking met deze dieren, waarmee wij duizenden jaren geschiedenis delen, ter discussie te stellen. Laten we hopen dat deze evolutie ons naar een betere samenleving leidt, met respect voor de belangen van elk levend wezen.

Ik dank Gaëlle De Roeck en Bruno Cardinal voor hun waardevolle hulp bij de gegevensverzameling ter voorbereiding van deze uiteenzetting.

Mevrouw Annick Capelle. – Het woord is aan Nadine Buys, hoogleraar bio-ingenieurswetenschappen aan de KU Leuven, Afdeling ‘Dier en Mens’

Mevrouw Nadine Buys. – Het is ook voor mij een hele eer om u hier vandaag in dit prachtige forum te mogen toespreken over de stand van het dierenwelzijn in Vlaanderen. Ik zal verder bouwen op de principes die al aangehaald zijn door mijn collega Marc Vandenheede en zal die niet herhalen.

De Vlaamse Raad voor Dierenwelzijn werd opgericht in januari 2016 en bestaat uit maximaal 19 leden. Het belangrijkste is dat alle partijen vertegenwoordigd zijn: professionelen, dierenartsen, consumenten en dierenbeschermers. Vijf deskundigen uit de wetenschappelijke wereld vormen de stuurgroep. Er werd gekozen voor een evenwichtige samenstelling, die ervoor zorgt dat open discussies kunnen plaatsvinden en dat we met

compromissen en gedragen adviezen naar buiten kunnen komen. Deze Vlaamse Raad opteert uiteraard om niet van nul te beginnen en baseert zich op alle adviezen die al gegeven zijn door de Federale Raad, toen die actief was. Al het werk dat daar al werd verricht, is heel belangrijk en hoeft niet opnieuw te worden gedaan, maar misschien zijn er toch wel enkele verschillen. Bovendien zijn er telkens weer nieuwe inzichten. Eventuele onvolmaaktheden in de adviezen worden van nabij opgevolgd. Daar gaat de Vlaamse Raad in de eerste plaats op inzetten. De nieuwe adviezen, die dan eventueel geformuleerd worden, houden rekening met de meest recente wetenschappelijke, ethische en maatschappelijke kennis en informatie. In de eerste vergaderingen werd vrij veel tijd besteed aan het prioriteren van de thema's: welke zijn de meest actuele, welke zijn de meest dringende?

Hierbij kwamen onder andere de volgende actuele thema's naar voren. Voor het federale advies over het welzijn van dolfinnen wordt nauwgezet nagegaan of dit wel degelijk wordt opgevolgd. Het federale advies rond het kattenplan zat in de eindfase, wordt verder afgewerkt in de Vlaamse Raad en zal binnenkort worden afgeleverd. Een advies rond hybride katten is dicht bij de eindfase. Tot slot wordt de lijst van erkende inrichtingen uit het koninklijk besluit van 2007 verfijnd. Hierbij wordt vooral gekeken naar eventuele tekorten, bijvoorbeeld voor het statuut van mensen die aan thuisopvang van dieren doen en niet als asielerkend zijn.

Daarnaast werd ook een sensibiliseringscampagne gevoerd tegen impulsaankopen van dieren. Een dier is geen zak chips! De campagne wordt gevoerd via affiches en YouTube filmpjes. De filmpjes werden meer dan 4 miljoen keer bekeken en op deze manier worden het achterlaten van dieren en het ondoordacht aankopen van dieren zeer sterk onder de aandacht gebracht.

Ten slotte worden meer middelen vrijgemaakt voor bijkomend personeel voor diereninspectie: extra dierenartsen, controleurs en administratieve medewerkers en een beleidsmedewerker. De uitbreiding van de dienst wordt gezien als een opportuniteit om de werking te evalueren, maar vooral om te kijken hoe deze het meest efficiënt kan werken naast de bestaande bevoegdheden van het FAVV en van de politie.

Een werkgroep werd opgericht onder impuls van de stuurgroep van de Raad voor Dierenwelzijn, waarin wordt gekozen voor een proactieve aanpak. We willen niet enkel ingaan op klachten en niet enkel repressief optreden, maar we willen ook proactief optreden en, net zoals met de

sensibiliseringscampagne, mensen duidelijk maken dat er respect moet zijn voor dierenwelzijn en dat dit wel degelijk gecontroleerd wordt.

Ik besluit. Ook in Vlaanderen krijgt het dier het statuut dat het verdient volgens het Verdrag van Lissabon. Het dier is namelijk een levend wezen met gevoel dat ons respect en onze zorg verdient. De Vlaamse Raad voor Dierenwelzijn ziet daar mee op toe.

Ik dank Ester Peeters voor haar bijdrage in het tot stand komen van deze presentatie.

Perceptie van dierenwelzijn in de huidige samenleving

Ethiek inzake dierproeven

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – De eerste spreekster van dit tweede deel is mevrouw Françoise Gofflot, hoogleraar en doctor in de biologische wetenschappen aan de UCL en lid van de Ethische Commissie Dierproeven.

Mevrouw Françoise Gofflot (*in het Frans*). – De voorzitter van de Senaat heeft mij de delicate taak toegewezen om te spreken over de hedendaagse ethiek wat dierproeven betreft.

Dierproeven bestaan erin dieren als model te gebruiken om de fysiologie van een organisme en zijn reacties op verschillende omgevings- of voedingsgerelateerde factoren of op verschillende substanties waarvan men de onschadelijkheid of de giftigheid wil testen, beter te begrijpen. In het bijzonder probeert men te voorspellen wat zou gebeuren bij andere diersoorten, zoals de mens of huisdieren.

Dierproeven worden nog steeds toegepast, hoewel ze een minderheid vormen in het medisch onderzoek, want ze zijn onmisbaar voor de medische vooruitgang. Door een gebrek aan informatie zijn de redenen waarom en de manieren waarop ze worden toegepast nog steeds weinig bekend voor het grote publiek, met onbegrip, gemeenplaatsen en wantrouwen tot gevolg.

De voorbije jaren werden verschillende wetenschappelijke verenigingen opgericht met als doel het vertrouwen van de publieke opinie in het biomedisch onderzoek en de dierproeven te herstellen en de communicatie tussen onderzoekers en het publiek te bevorderen. Ik ben lid van

bepaalde verenigingen, zoals de *Basel Declaration Society*. Ikzelf en andere wetenschappers hebben ons ertoe verbonden alle dieren die ons worden toevertrouwd, te respecteren en te beschermen, ze niet te laten lijden of nutteloos te verwonden, door de meest strikte normen voor experimentontwikkeling en dierenzorg na te leven. Het is net omdat ik dit principe aanhang, dat ik hier vandaag voor u wil spreken.

De ethiek inzake dierproeven is gebaseerd op de verplichting die op de mens rust om alle dieren te respecteren als levende wezens met gevoelens. Elk beroep op dieren met het oog op experimenten vergt de verantwoordelijkheid van elke betrokken persoon. Deze verantwoordelijkheid veronderstelt een ethische opleiding op elk niveau, maar tevens reglementaire, wetenschappelijke en technische competenties, afgestemd op de gebruikte soort, en die op basis van wetenschappelijke kennis regelmatig worden geactualiseerd.

In deze context dient men steeds de methodes en technieken te zoeken die het lijden van dieren kunnen opheffen of tot een strikt minimum beperken. De ontwikkeling en de bekendmaking van deze methodes moeten worden bevorderd en de bekommernis over de verbetering van de levensomstandigheden, de huisvesting en de zorg voor de dieren moet permanent zijn en gedurende hun hele levensloop worden toegepast. Elke experimentele ingreep moet bovendien worden voorafgegaan door een reflectie over de wetenschappelijke, ethische en maatschappelijke grond van een beroep te doen op dieren. Dat is de rol van de ethische commissies.

Sinds mensenheugenis hebben wetenschappers zich ethische vragen gesteld bij het gebruik van dieren. Vaak wordt Marshall Hall geciteerd, die in 1835 vijf principes heeft vastgelegd die ook vandaag nog aan de basis liggen van de ethiek inzake dierproeven:

1. Geen enkel experiment mag worden uitgevoerd als de gewenste gegevens door gewone observatie kunnen worden verkregen.
2. Enkel de experimenten die leiden tot duidelijk vastgelegde en realiseerbare doelstellingen zijn toegelaten.
3. Elke onnodige herhaling van een experiment moet vermeden worden, in het bijzonder wanneer een gereputeerde fysioloog verantwoordelijk was voor het eerste experiment.
4. Bij alle experimenten moet ervoor worden gezorgd dat het lijden voor het dier tot een minimum wordt beperkt.

5. Aan alle fysiologische experimenten moeten peers deelnemen, om de noodzaak tot herhaling van het experiment te verminderen.

Opnieuw zijn het Engelsen, W. M. S. Russell en R. L. Burch, die in 1959 het principe van de drie R's hebben opgesteld; *replace* (vervanging), *reduce* (vermindering) en *refine* (verfijning). Vooraleer tot een dierproef over te gaan, moet worden nagegaan of een vervanging of vermindering van het onderzoek mogelijk is en of de omstandigheden voor het dier kunnen worden verbeterd.

Dit brengt ons tot het concept van de alternatieve methodes, die de toepassing van de drie R's mogelijk maken.

Ik zal deze drie principes overlopen en voorbeelden geven over hun ontwikkeling en toepassing.

Het eerste principe is dat van de vervanging. Men spreekt dan over alternatieve vervangende methodes. Zij strekken ertoe de onderzoeken *in vivo* door andere te vervangen die het gebruik van levende dieren vermijden. Zij passen binnen drie grote categorieën; de technieken *in vitro*, *in silico* en het gebruik van menselijke data.

Zoals u ongetwijfeld weet, werden op het vlak van de reglementering van de productzekerheid de invitrovervangingsmethodes gevalideerd door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), het internationaal referentieorgaan. Deze methodes vervangen de testen op dieren bij metingen over huid- en oogtoxiciteit. Andere methodes zijn in ontwikkeling, maar jammer genoeg is hun voorspellende waarde vandaag nog onvoldoende om op zich te worden toegepast, omdat de fysiologische processen wegens hun grote complexiteit nog niet helemaal op punt staan.

Op het vlak van de reglementering van de controle van producten van biologische oorsprong, zoals vaccins en toxines, zijn de onderzoekers erin geslaagd fysisch-chemische methodes te ontwikkelen die langzamerhand de invivomethodes zullen vervangen die vandaag nog nodig zijn om bepaalde medicijnen te controleren.

Op het vlak van het medisch onderzoek zoekt men vandaag enorm veel moleculen uit die werden ontwikkeld op basis van screening invitromethodes, vooraleer op dierproeven over te gaan. Vóór de ontdekking van

deze tests werden de screenings systematisch uitgevoerd op ratten en muizen. Sinds het begin van de jaren 1990 heeft deze ontdekking het mogelijk gemaakt het aantal dierproeven in Frankrijk met ongeveer 40% te doen dalen.

De insilicovervangingsmethodes zijn programma's van computermodellering. Zij worden hoofdzakelijk gebruikt in het niet-reglementaire domein en laten toe het ontstaan van producten in het organisme te simuleren, zoals bijvoorbeeld hun metabolisme, verspreiding en verwijdering. Net zoals de sorteertesten zullen zij helpen bij de productselectie. Op die manier kunnen zij toelaten om dierproeven te vermijden. Deze insilicomodellen bieden veel hoop omdat ze van de werkelijkheid verschillen. Zij maken het mogelijk bepaalde karakteristieken in een bepaalde context uit te leggen. Op die manier kunnen ze bijzonder waardevol zijn in een bepaalde context, maar niet in andere omstandigheden die in de werkelijkheid voorkomen. Men moet er zich tevens bewust van zijn dat het model in beginsel gevoed moet worden met data die afkomstig zijn van waardevolle invivo- en invitro-experimenten, om deze simulatiealgoritmes te genereren.

Ten slotte is er het gebruik van mensen. Hier heeft men het over studies en analyses van gezonde en vrijwillige proefpersonen. Ik verwijs naar het voorbeeld van mijn collega's uit de fysiologie en de biochemie. Zij proberen de impact van een test op de menselijke gezondheid aan te tonen; gezonde patiënten zijn bereid om zich te onderwerpen aan fysieke oefeningen en om een musculaire microbiopsie te ondergaan. Hierdoor kan men vervolgens de impact van de oefening bestuderen.

In de cognitieve neurowetenschappelijke proeven doet men eveneens een beroep op gezonde en vrijwillige proefpersonen of op patiënten die lijden aan gehoor- of gezichtsstoornissen. Deze laatsten worden dan onderworpen aan een resem tests of aan medische beeldvormingsanalyses om een heleboel relevante gegevens te verzamelen. Dat is wat er vandaag bestaat en wat men probeert te ontwikkelen.

Wat de reductie betreft: dit aspect heeft de laatste jaren veel vooruitgang geboekt dankzij de wetenschappelijke en technische vooruitgang, en de groeiende beheersing van de genetica die het mogelijk maakt minder dieren te gebruiken. Zo zal men bijvoorbeeld werken met zogenaamde consanguine ratten- en muizenstammen waarvan de genetische variabiliteit bijzonder laag is, waardoor met minder dieren toch een representatief

staal kan worden bekomen. De toepassing van deze voorafgaande schiftingsmethodes in de moleculaire proeven maakt het mogelijk het gebruik van dieren te verminderen. Zo worden in vitro honderd moleculen getest om er één of twee uiteindelijk in vivo op het dier te gebruiken.

In dit stadium van onze wetenschap is het van belang te begrijpen dat de integratie van deze insilico- en invitrotechnieken, met het gebruik van het dier in allerlaatste instantie, ervoor gezorgd heeft dat de efficiëntie van klinische tests enorm is vooruitgegaan.

Het aantal dieren dat nodig is voor een proef, is steeds gebaseerd op statistische criteria. Men tracht het aantal te beperken, maar men dient steeds in gedachten te houden dat een representatief staal onontbeerlijk is: indien te weinig dieren worden gebruikt, riskeert men de proef te invalideren en hem over te moeten doen, wat nog erger zou zijn.

Het gebruik van meettechnologieën op afstand – telemetrie – met behulp van geïmplanteerde systemen maakt het mogelijk gedurende meerdere maanden opnames, zoals electrocardiogrammen, bij hetzelfde dier te verwezenlijken zonder dat dier te hinderen. Zo kan men het gebruik van dieren verminderen.

De laatste R betreft de verfijning, *le raffinement*, een belgicisme, waar men in Frankrijk eerder over *amélioration* of *optimisation* zou spreken. Het gaat erom de druk en het ongemak te verminderen. Dat zijn bredere begrippen dan 'lijden', omdat zij ook de stress en de angst van het dier inhouden. Deze belangrijke deskundigheid wordt in alle reglementaire en gespecialiseerde opleidingen onderwezen.

Men is actief op twee niveaus: de spanningen die voortspruiten uit de huisvesting en de gene die inherent zijn aan de proeven.

De spanningen verbonden aan de huisvesting zijn vandaag van een vrij laag niveau, want de aan de laboratoria opgelegde voorwaarden zijn sterk geëvolueerd. Men standaardiseert de kweekmethodes en men zorgt beter voor de gezondheid van de dieren en de huisvestingsomstandigheden worden geharmoniseerd, wat het mogelijk maakt het comfort van het dier te optimaliseren.

De spanningen verbonden aan de proeven kunnen vrij licht of, in het geval van pijnlijke pathologieën, aanzienlijker zijn: de manipulatie door

de technici, de immobilisatie gedurende de opnameperiode, de helse of chronische pijn ten gevolge van een bepaalde ingreep. Er moet een antwoord op elke vorm van spanning geboden worden! De aan de manipulatie verbonden stress kan verminderd worden door het dier tam te maken, door dezelfde technicus steeds dezelfde dieren te laten behandelen; het ongemak veroorzaakt door de immobilisatie kan worden verminderd door de verbetering van het materiaal en de gewenning van de proefdieren; ten slotte kan de pijn worden weggenomen door het systematisch toedienen van analgetica en anesthetica tijdens de chirurgische ingrepen.

In België bestaan sinds meerdere decennia ethische commissies voor de bescherming van proefdieren, die werden opgericht ter aanvulling van de reglementering van 1986.

In het begin was de reglementering gebaseerd op een systeem van administratieve vergunningen: nagaan of de instelling en de onderzoekers over de nodige toelatingen beschikten. Men verschaftte aanbevelingen voor opleiding en huisvesting.

De nieuwe richtlijn beoogt de harmonisering van de werkingsprincipes van de ethische commissies en focust de evaluatiecriteria op het dierenwelzijn en op de toepassing van de drie R's.

De ethische commissies hebben als opdracht de toepassing van de ethische praktijken inzake dierproeven te bevorderen en te controleren. Hun actiemiddel is het onderzoek van de onderzoeksprojecten voor hun uitvoering. Dit is gebaseerd op een formulier over het belang en de wetenschappelijke kwaliteit van de proef, de op de dieren toegepaste dwang en de genomen maatregelen om deze laatste te verminderen. Na dit onderzoek wordt een multidisciplinair en complex advies afgeleverd.

De ethiek inzake dierproeven is utilitaristisch van aard: zij weegt de kosten van de op het dier toegepaste dwang af tegen de verwachte wetenschappelijke voordelen. Men evalueert het nut van de dierproeven in het licht van het beoogde doel, de noodzaak om dieren te gebruiken om dit doel te bereiken, de mogelijkheid om het doel te bereiken met de voorgestelde middelen, de gebruikte technieken en methoden, de schadelijke effecten en de dwang, de beoogde methodes om ze te beperken en ten slotte de kwaliteit van de opleiding van de onderzoekers.

Dit zijn de verschillende criteria waarmee rekening wordt gehouden.

De ethische commissie zal over multidisciplinaire bevoegdheden beschikken om deze evaluatie op een weloverwogen manier te verzekeren. Zo zal de ethische commissie samengesteld zijn uit minimaal zeven leden die de expertise uit de hier voorgestelde domeinen voor hun rekening nemen: ethiek, alternatieve methodes voor dierproeven, dierenwelzijn en – gezondheid, experimentele technieken, richting van de proeven en statistische analyses.

De ethische commissies zijn geen wetenschappelijke comités, maar we hebben nood aan wetenschappelijke vaardigheden in de comités om de wetenschappelijke finaliteit van het project en de mogelijkheid tot het bereiken van de vooropgestelde doelstellingen correct te kunnen evalueren. De wetenschap doet meer en meer een beroep op bijzonder complexe technieken. Daartoe is er nood aan personen die over deze expertise beschikken en die ten volle de vragen rond en het belang van het project kunnen vatten.

Dit alles ontheft de leiders van het experiment niet van de verplichting om in eenvoudige bewoordingen de gegrondheid van hun studie uit te leggen. Het is overigens wenselijk om voor de wetenschappelijke proeven dieren te gebruiken in de instelling waaraan de ethische commissie is verbonden.

Zoals ik zegde, zal ook het aantal nodige dieren worden geëvalueerd: de onderzoekers moeten het nodige en voldoende aantal dieren om hun doelstelling te bereiken, verantwoorden. Het feit dat de richtlijn ons een vakbekwaamheid in statistische analyse oplegt, blijkt werkelijk een belangrijke versterking die het ons mogelijk maakt dit aspect bij de evaluatie van de dossiers op een correcte manier aan te pakken.

De ervaring inzake alternatieve methodes die voortaan vereist is in de ethische commissies biedt de mogelijkheid om de toepassing van het principe van de drie R's in de projecten ten gronde te verkennen, of het nu de vervangende alternatieve methodes of de twee andere aspecten van vermindering en verfijning betreft.

De aangewezen evaluatie van het dierenwelzijn, zowel voor de huisvesting als voor de voorgestelde experimenten, zal uiteraard worden verzekerd door de vakbekwaamheid en de aanwezigheid van de expert in de ethische commissie en door de dierenarts belast met het toezicht op de

gezondheid en het welzijn van de dieren. Daarnaast beschikken we ook over vertegenwoordigers van de lokale afdelingen van dierenwelzijn.

De dwangmiddelen dienen steeds duidelijk gedefinieerd te worden en om de toelating te verkrijgen, moeten ze aanvaardbaar zijn. Wij verwachten dat de onderzoekers de mogelijkheid dat er pijn en lijden zou optreden, identificeren en dat zij maatregelen voorstellen om deze op te heffen of te verminderen. Op die manier moeten zij een scorebord opstellen dat het mogelijk maakt de verschillende criteria te evalueren, ze vooraf te verifiëren, het optreden van pijn te anticiperen en er voortijdig een einde aan te stellen, om de pijnlijkheid van de proeven te verminderen.

Alle ethische comités gaan te werk op een onafhankelijke en onpartijdige manier en met het oog op het garanderen van de vertrouwelijkheid van de hen toevertrouwde dossiers.

Ziehier enkele punten ter conclusie met betrekking tot mijn exposé. Ik zou willen benadrukken dat de Belgische autoriteiten en de wetenschappelijke gemeenschap vandaag werkelijk actief onderzoeken hoe dierproeven kunnen worden vervangen, hoe het aantal gebruikte dieren kan worden verminderd en hoe de proeven kunnen worden verfijnd. Niettemin blijven dierproeven momenteel een noodzaak voor de biomedische vooruitgang, ondanks de groeiende ontwikkeling van ‘verfijnde alternatieve methodes’. De onderzoekers engageren zich en blijven zich engageren voor transparantie en het strikte respect voor ethische principes. Tegelijk verwachten wij van de maatschappij en van de media het engagement voor een billijke en onpartijdige dialoog met de onderzoekers. Zonder dierproeven is de wetenschap niet in staat om de sociale en humanitaire uitdagingen die ons te wachten staan, de baas te kunnen.

Gebruik van dieren in de landbouw

Mevrouw Annick Capelle. – De heer Koen Mintiens, diergeneeskundig adviseur bij de studiedienst van de Boerenbond, heeft het woord.

De heer Koen Mintiens. – In een korte uiteenzetting zal ik toelichten waarom we in de landbouw dieren gebruiken en hoe we dat doen. Ik ga daarvoor even terug in de geschiedenis. Eigenlijk is landbouw ontstaan vanuit het domesticeren van dieren. Dat gebeurde voor het eerst 15 000 jaar geleden met de wolf die de hond werd en voor de jacht werd gebruikt. Later volgden andere dieren zoals ezels, kamelen, enzovoort en werden ook gewassen gedomesticeerd. Domesticatie is een mutuele

relatie waarin een organisme invloed uitoefent op de voortplanting en verzorging van een ander organisme om een meer voorspelbare voorziening van levensmiddelen te kunnen garanderen. Het ondergeschikte organisme is daarbij beter af dan andere soorten die niet worden gedomesticeerd.

Domesticatie raakte 10 000 jaar geleden meer en meer geconcentreerd. Er ontstonden clusters van gedomesticeerde regio's. Dat werden de landbouwregio's van de wereld, die oorspronkelijk ontstonden waar de grond heel vruchtbaar was. Met de landbouw ontstond ook de urbanisatie en door de clustervorming in de landbouw ontstond toen eigenlijk al de intensieve landbouw.

De landbouw is verder langzaam geëvolueerd, gedurende duizenden jaren, tot we in de jaren zestig van vorige eeuw de zogenaamde groene revolutie kregen. Ze kwam voort uit de filosofie en de gedachte dat we de honger de wereld uit moesten helpen. De grondlegger ervan, de Amerikaanse bioloog Norman Borlaug, ontdekte dat bepaalde gewassen kunnen worden aangepast om ze productiever te maken en daardoor beter in te zetten voor de voedselvoorziening. Hij kreeg daarvoor de Nobelprijs voor de Vrede.

Het doel was dus heel nobel, en met de intensivering kwam er ook rasveredeling, niet alleen bij dieren, maar ook bij gewassen. Om de hoge productiviteit te kunnen garanderen ontstond in Europa het gemeenschappelijk landbouwbeleid, dat meteen één van de grondslagen van de Europese Gemeenschap werd. Het bepaalde dat productiviteit heel belangrijk was voor de nieuwe maatschappij die we creëerden na de problemen van de Tweede Wereldoorlog. Het intensiveren van de landbouw bracht echter andere belangrijke criteria in het gedrang en dan kijken we ook naar dierenwelzijn.

Ondertussen is onze groene revolutie aan een tweede versie toe. De belangrijkste basis daarvan is nog altijd de strijd tegen de honger in de wereld. Met doorgedreven landbouw wil men tegen 2030 de honger uit de wereld bannen. Daarvoor kijken we nog altijd naar een verdere groei van de landbouw wereldwijd, maar die groei moet nu vooral duurzaam zijn. Met dat aspect zijn de landbouworganisaties heel sterk begaan.

De nieuwe landbouw moet ook stressbestendig zijn. De markt is heel volatiel en de landbouw moet daar kunnen aan weerstaan. Landbouw

moet zich niet alleen toespitsen op de grootschalige landbouw in Europa, maar moet ook oog hebben voor kleinschalige landbouw in andere delen van de wereld, zodat elk continent voor de productie van voedsel steeds meer zelfvoorzienend wordt.

Wat is de rol van de veeteelt in deze nieuwe landbouw? De veeteelt en het gebruik van vlees staan onder druk. Zopas werd verwezen naar het rapport van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), dat besluit dat te veel vlees eten ongezond zou zijn. Mijn grootmoeder zei vroeger “Te is nooit goed, behalve te voet”. In die context is te veel vlees natuurlijk geen optie, maar daartegenover zijn er toch belangrijke organisaties, de OIE voorop, die stellen dat de vraag naar dierlijke proteïnes tegen 2020 ten opzichte van enkele jaren geleden met 50% zal stijgen. Er is dus een grote vraag naar dierlijke proteïnes. Het is aan de ontwikkelde landen om aan deze vraag tegemoet te komen, onder meer door een verhoging van de productie. De FAO en de WHO zeggen dat dierlijke eiwitten heel belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de mens. Kinderen en ouderen hebben dierlijke proteïnes nodig. Daarom blijft de veeteelt een belangrijk onderdeel van onze hedendaagse landbouw.

Het Comité voor Voedselzekerheid van de Verenigde Naties kwam in oktober samen in Rome en bekrachtigde een rapport van een High Level Panel of Experts. Dat stelt dat de duurzame ontwikkeling van veeteelt essentieel is voor de reductie van armoede en de verwezenlijking van voedselzekerheid en voeding in de wereld. Dat is een heel belangrijk signaal want het is een internationale bevestiging dat veeteelt een essentieel onderdeel is van landbouw.

De wereldlandbouwersorganisatie (WFO) stelt ook dat de veeteelt de sleutel is voor de ontwikkeling van de mens. Die moet gericht zijn op een globale voedselzekerheid, plattelandsontwikkeling, dierengezondheid en dierenwelzijn, volksgezondheid en een evenwichtige omgeving. Dat is de nieuwe context waarin we als landbouworganisatie met veeteelt willen omgaan.

Ook Boerenbond heeft in 2014 een visienota opgesteld waarin we inzetten op duurzame groei van landbouw en veeteelt. Daarin plaatsen we de Vlaamse veeteelt in een mondiaal perspectief, waarbij we wereldwijd moeten voorzien in de behoeften die zich voordoen. We moeten de Vlaamse veeteelt ook een toekomst geven. Het landbouwinkomen staat onder druk. We moeten ervoor zorgen dat de landbouwer van de

toekomst met veel plezier landbouwer wil worden en blijven en dat vak graag wil doorgeven aan jonge mensen.

We willen inzetten op verschillende bedrijfstypes, zoals ik daarnet zegde, enerzijds op de intensieve landbouw zoals die nu bestaat, waarbij efficiëntie en hoge productiviteit nog altijd aan de orde is. Anderzijds willen we ook inzetten op de meer extensieve landbouw waar de *slow-food movement* meer aan bod komt.

We beschouwen Europa als onze afzetmarkt. We gaan voedsel produceren voor 300 miljoen consumenten die heel kritisch zijn. Daarbij willen we ons ook concentreren op de discussies rond omgeving en landelijke gebieden.

Dierenwelzijn komt in deze tekst niet onmiddellijk naar voren, maar kan wel geplaatst worden onder de op de slides vermelde bullet points. We willen zorgen voor de verschillende bedrijfstypes, waar verschillende aspecten rond dierenwelzijn aan bod komen; de consument wordt meer en meer kritisch inzake dierenwelzijn, wat directe gevolgen heeft voor de landbouwbedrijven. Ten slotte zal dierenwelzijn een belangrijke rol spelen, afhankelijk van de plaats waar we leven.

Dierenwelzijn wordt voor ons gedictieerd door de Europese agenda. Tot 1998 bestonden geen duidelijke Europese richtlijnen rond dierenwelzijn. Toen zijn de vijf vrijheden waarvan dieren moeten kunnen genieten, naar voren geschoven. In 2009 werd de bescherming van de landbouwdieren bevestigd in het Verdrag van Lissabon. Daarin wordt gesteld dat zowel de Europese Unie als alle lidstaten ervoor moeten zorgen dat dieren in de optimale omstandigheden qua dierenwelzijn kunnen leven, rekening houdend met de verschillende godsdienstige en andere tradities die in de Europese Unie van toepassing zijn.

De landbouwsector beschikt wel over heel duidelijke richtlijnen voor het houden van dieren. Ik kan u verzekeren dat wij die richtlijnen in België en in Vlaanderen strikt volgen en toepassen. Wij mogen ons gerust als voortrekkers inzake dierenwelzijn in Europa beschouwen. Voor alle diersoorten zijn specifieke richtlijnen beschikbaar en daarnaast heeft de Europese Commissie een Europese strategie ontwikkeld ter verbetering van dierenwelzijnsriteria. Jammer genoeg liep de laatste strategie van 2012 tot 2015 en zover ik weet is er momenteel nog geen nieuwe Europese strategie in de maak. Dat is een gemiste kans.

Wij pleiten in de context van dierenwelzijn voor duurzame groei. Het is voor de landbouwsector belangrijk om het dierenwelzijn te optimaliseren. Daartoe wordt aan verschillende projecten gewerkt: het transport van dieren, de castratie van biggen, kortstaarting en kooiverrijking bij varkens, huisvesting van legkippen. Wat de castratie van biggen betreft, is België het enige land in Europa waar verschillende alternatieven voor chirurgische castratie worden toegepast. Het grote probleem is dat wij in een Europese context leven en daarom is het voor ons belangrijk dat de optimalisatie van dierenwelzijn wordt toegepast in een gelijk Europees speelveld. Europa is onze markt, de lasten en bijkomende investeringen om dierenwelzijn te optimaliseren, moeten door de landbouw kunnen worden doorberekend aan de consument. Er moet een eerlijke concurrentie bestaan tussen de lidstaten. Het heeft geen zin om in één lidstaat verregaande dierenwelzijnsriteria op te leggen, omdat wij de toestroom van dieren met lagere criteria uit andere lidstaten niet kunnen verhinderen in de Europese vrije markt en vrije handel.

We blijven benadrukken dat ‘gold plating’ binnen de context van dierenwelzijn geen optie is. ‘Gold plating’ betekent in deze context dat de dierenwelzijnsriteria om politieke redenen eenzijdig worden aangescherpt, waardoor de concurrentiepositie van onze landbouw in het gedrang komt. Dat zou in vele gevallen de doodsteek betekenen voor onze sector, die heel sterk gericht is op de export.

Samenvattend wil ik stellen dat wij graag het dierenwelzijn willen optimaliseren, dat wij de Europese richtlijnen toepassen en meedenken aan verbeteringen, maar dat alles verloopt in de Europese context. Dat is voor de Belgische landbouw van zeer groot belang.

Mevrouw Annick Capelle. – Het woord is aan mevrouw Marie-Laurence Semaille, adviseur bij de *Fédération wallonne de l’agriculture*.

Mevrouw Marie-Laurence Semaille (*in het Frans*). – Mevrouw de voorzitter, ik dank u dat ik het woord mag nemen namens de Belgische veehouders. Ik zal proberen bondig te zijn en de uiteenzetting van mijn collega uit het noorden te vervolledigen.

Ik begin met een overzicht van wat de Belgische landbouwsector al heeft gedaan. We hebben een aantal Europese reglementeringen omgezet en we passen ze toe. Europa is ontstaan rond de staalnijverheid maar is verder uitgebouwd rond de landbouw. De Europese richtlijnen

en reglementeringen over het dierenwelzijn gaan vooral over landbouwdieren. Er zijn reglementeringen over pluimvee, kalveren, runderen en varkens. In dat verband wil ik erop wijzen dat onze varkens zich kunnen omdraaien, dat hun hokken voldoende groot zijn om zich te bewegen, dat er licht is in de stallen, dat de zeugen nu in groep worden gehouden. We moeten dus afstappen van de clichés en vooroordelen. Ik kom daar nog op terug.

Die reglementeringen worden toegepast in ons land en het is zeer belangrijk dat ze strikt worden nageleefd in heel Europa, want Europa is een grote markt. Het is ook belangrijk dat die reglementeringen worden toegepast op onze importproducten. Helaas bestaat nog steeds een lacune. We hebben dat onlangs nog gezien bij de recente debatten over internationale politiek en internationale handel. We vragen echt dat de voorwaarden die aan onze teelt worden opgelegd, ook worden opgelegd aan de teelt van producten die worden ingevoerd en ter beschikking worden gesteld van onze consumenten.

De reglementeringen met betrekking tot hygiëne en traceerbaarheid vormen een ander belangrijk aspect. Een centraal gegeven in de Europese reglementering die tot stand is gekomen in 2004, is dat enkel een gezond dier in de voedselketen mag terecht komen. Dat toont aan hoezeer het dierenwelzijn onlosmakelijk deel uitmaakt van onze productiewijze.

Een andere belangrijk punt is de proactiviteit van de sector. Ik heb te weinig tijd om de maatregelen op te sommen die in België worden genomen bovenop de wettelijke verplichtingen. Daarnet sprak iemand over borstels voor de koeien, maar dat bestaat ook in de keten 'Integrale Kwaliteitszorg Melk' of in een lastenboek als *Belbeef*, dat oplegt dat de stieren op stro staan en niet op roosters. Kortom, in de verschillende lastenboeken zijn tal van niet door de wet opgelegde elementen opgenomen. De kwekers zijn dus proactief en ze zijn in staat het Europees kader dat hen is opgelegd, te overstijgen.

Controles zijn ook belangrijk. Er zijn er veel. Op gewestelijk niveau werden de sancties onlangs versterkt. Jaarlijks worden ongeveer 10 000 inspecties uitgevoerd bij de 24 000 rundveetelers, de 1200 pluimveetelers en de 10 000 varkenstellers. Het aantal inspecties is dus aanzienlijk. Bovendien wordt een hoog aantal inspecties opgelegd in de lastenboeken. Voor de rundveevetmesterij bijvoorbeeld komt een controleur om de achttien maanden in het bedrijf. Er bestaan dus heel wat reglementeringen

over het dierenwelzijn in de landbouwsector. Het aantal overtredingen is relatief klein. Volgens het verslag van het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen voldoet slechts minder dan twee procent van de bedrijven niet aan de normen. De landbouwsector kan dus een redelijk goed rapport voorleggen.

Ik wil het benutten van de grond door de veeteelt, vooral door de teelt van herkauwers, onderstrepen. Ik zal enkele cijfers geven. Ik heb geen tijd om alle statistieken uit de verslagen over heel de wereld te analyseren en zal me beperken tot de Belgische cijfers.

België heeft nog een aanzienlijke nuttige landbouwoppervlakte: meer dan 1,3 miljoen hectare. Als we de weiden, de tijdelijke weiden en de gronden voor de productie van voederpeulvruchten daarbij tellen, komen we op bijna vijftig procent van het grondgebied dat bestemd is voor veevoeder. In een groot deel van de gevallen is dat een noodzakelijke bestemming. Veel gronden zijn enkel geschikt om gras op te kweken. De enige dieren die gras rechtstreeks kunnen doen renderen, zijn de herkauwers.

Weiden hebben veel functies. Ze kunnen dienen als overstromingsbekken en om gronderosie tegen te gaan. Ze zijn ook een echte koolstofput. Ik beschik nog niet over de laatste cijfers van het *Centre wallon de recherches agronomiques*, maar uit de vorige cijfers bleek al dat koolstof in hoge mate wordt vastgehouden door de weiden en dat die cijfers in mindering moeten worden gebracht van de uitstoot die gewoonlijk voor runderen en het kweken van herkauwers in het algemeen wordt berekend.

Dit alles toont aan dat we voorzichtig moeten zijn met macro-economische cijfers, met cijfers die op wereldschaal worden verspreid, want ze beantwoorden niet aan de realiteit van de veeteelt in België. We irrigeren geen enkele grond om onze dieren te voederen. Integendeel, we benutten bijproducten van de industriële voedingsindustrie. Die benutting is waardevoller dan de biomassa. Het is dus van belang bepaalde feiten te onderstrepen. We staan bijvoorbeeld ver af van de 15 000 liter waterverbruik. Ons cijfer ligt tussen de 50 en de 100 liter! Ik heb jammer genoeg geen tijd om uit te weiden over die punten. Andere mensen kunnen dat trouwens beter dan ik. Als u die aspecten in het debat brengt, raad ik u aan een beroep te doen op Belgische wetenschappers die u de cijfers zullen geven die echt van toepassing zijn op ons type van bedrijven.

Ik wil nog enkele elementen onder de aandacht brengen. Om te beginnen wil ik u waarschuwen voor een zuiver filosofisch debat op het vlak van het dierenwelzijn. Zoals ik al zegde, is het dierenwelzijn nauw verbonden met de landbouwproductie en met de kwaliteit van onze voedselproductie. Ik moedig u dus aan om de neveneffecten van een wijziging van het statuut van het dier te bestuderen. Op sommige momenten worden het dierenwelzijn en de eventuele toekomstige vooruitgang op dat vlak door elkaar gehaald. Het gaat wel degelijk om een concept in evolutie en onze teelt zal blijven evolueren. Voor mij heeft dat echter niets te maken met het bezit of met het statuut van het dier. Dat zijn zuiver juridische begrippen.

Het zal u niet verbazen dat de *Fédération wallonne de l'agriculture* het idee verdedigt dat veeteelt belangrijk is. We hebben een familiaal landbouwmodel, waarvan de mogelijkheid om dieren te kweken volledig deel uitmaakt. Als u het geluk hebt op het platteland te wonen, nodig ik u uit eens contact op te nemen met een naburige landbouwer en hem te vragen zijn bedrijf te bezoeken. Als u in de stad woont, maak dan gebruik van de opendeurdagen om te zien hoe de veeteelt geëvolueerd is. De veeteelt is niet meer wat ze twintig jaar geleden was. De landbouw blijft evolueren en heeft al ruim bewezen dat hij zich kan aanpassen.

De *Fédération wallonne de l'agriculture* verdedigt het recht en de vrijheid van de kwekers om dieren te telen en zich ermee te voeden. Wij beschouwen dat als een fundamenteel recht.

Ik besluit met drie opmerkingen. Ten eerste is de landbouwsector zich goed bewust van de lacunes in de communicatie. De landbouwers staan vaak alleen in hun bedrijf en het zijn zelden goede sprekers. Onze maatschappij verstedelijkt en men woont niet meer in de buurt van veeteeltbedrijven. De bevolking begrijpt niet altijd hoe het er in de landbouw aan toe gaat. We moeten op ons niveau proberen de transparantie te verbeteren en de deuren van onze bedrijven wijd open te stellen om het publiek rechtstreeks in contact te laten treden met de landbouwers.

Ten tweede is de veeteelt altijd in staat geweest te evolueren. Ik spreek hier misschien meer als echtgenote van een landbouwer dan als vertegenwoordigster van de *Fédération wallonne de l'agriculture*. Als men morgen aan de kwekers vraagt meer maatregelen voor het dierenwelzijn of andere maatregelen te nemen, ben ik er zeker van dat de kwekers daartoe in staat zijn. Wij werken in overleg en staan open voor discussie.

Ten derde zullen we moeten werken aan de coherentie tussen de verwachtingen van de burger inzake de evolutie van het welzijn en het aankoopgedrag van de consumenten. De hulp van de politiek zou daarbij waardevol zijn. Dat gebrek aan coherentie is zeer problematisch. Die coherentie zal ook moeten worden uitgelegd en er zijn ook regels nodig. Als men enkel rekt op de goede wil of op de etikettering van de producten om de consumenten te sturen in hun aankopen, denk ik dat onze landbouwer op termijn in gevaar komt, wegens de mondialisering van de handel.

We wensen vurig dat de consument een ‘prosumer’ wordt.

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Het woord is aan mevrouw Anne-Sophie Janssens, die eveneens adviseur is bij de *Fédération wallonne de l’agriculture*.

Mevrouw Anne-Sophie Janssens (*in het Frans*). – Mevrouw de voorzitter, dames en heren, het recht is soms heel complex, maar als juridisch adviseur bij de *Fédération wallonne de l’agriculture* zal ik proberen te duiden welke plaats het dier inneemt in het Burgerlijk Wetboek en meer bepaald de dieren in landbouwbedrijven.

Alle goederen zijn roerend of onroerend. De opstellers van het Burgerlijk Wetboek wilden alle goederen als roerend of onroerend bestempelen. Zo moeten alle goederen, of ze materieel dan wel immaterieel zijn, tot één van die twee categorieën behoren. Dit is geen verouderde regel, ook vandaag nog wordt op deze manier heel ons juridisch arsenaal geordend.

Roerende goederen zijn meestal levenloze en roerloze zaken die men kan vervoeren, maar het kunnen ook zaken zijn die zichzelf voortbewegen, zoals dieren. Immateriële goederen vallen ook in die categorie, zoals immateriële rechten die betrekking hebben op roerende goederen, zoals een rechtsvordering, of immateriële eigendomsrechten zoals een klantenbestand of een intellectuele eigendom.

Naast de roerende zijn er de onroerende goederen. Ze kunnen onroerend zijn uit hun aard, zoals gronden of gebouwen. Daarbij horen ook roerende goederen die onroerend geworden zijn doordat ze blijvend aan een onroerend goed zijn verbonden of door economische bestemming.

We zullen zien dat het onderscheid tussen roerend en onroerend niet altijd overeenstemt met de realiteit.

Vanuit de studie van de immateriële goederen komt het kunstmatige karakter van dit onderscheid naar voren. Geen enkel recht is immers uit zijn aard roerend of onroerend, omdat het immaterieel is. Er kunnen nochtans verschillen zijn, zelfs tussen sommige materiële goederen. Zo zijn dieren in principe roerende goederen omdat ze zichzelf kunnen bewegen, maar het Burgerlijk Wetboek heeft sommige dieren ondergebracht in de categorie van de onroerende goederen. Dat geldt voor de dieren die aan een landbouwbedrijf verbonden zijn. In het belang van de landbouw heeft de wetgever ze willen gelijkstellen met de grond waarmee ze verbonden zijn, zodat schuldeisers ze niet kunnen laten verkopen als roerende goederen, via de gemakkelijke en snelle procedure van het roerend beslag, die ertoe zou leiden dat landbouweigenaars vrij snel hun exploitiemiddelen ontnomen kunnen worden. Die schuldeisers moeten dan overgaan tot onroerend beslag, wat moeilijker en duurder is en meer tijd vergt. In deze categorie brengt de wetgever niet enkel de dieren onder waarmee het land wordt bewerkt. Het gaat ook om de dieren die zich voeden met de gewassen van de grond, mest en grondstoffen produceren die gebruikt worden in het kader van de landbouwexploitatie. Het gaat ook om de fokdieren die gebruikt worden met het oog op dierenverkoop.

Vertrekkend van dit principe beschouwen de hoogleraren zakenrecht melkvee, rundvee en schapen als onroerend door bestemming. Anderzijds worden dieren die volledig gevoederd worden met voeder dat extern wordt aangekocht, als roerend beschouwd. Heel ons burgerlijk recht wordt beheerst door dit onderscheid tussen het roerende en onroerende karakter van goederen. In de praktijk zal men een goed maar kwalificeren wanneer men daarop een bepaald juridisch stelsel wil toepassen. Voor het vervreemden van onroerende goederen gelden regels van bekendmaking, want aangezien ze niet kunnen verplaatst worden, is de eigendomsoverdracht niet zichtbaar. De vervreemding moet dus overgeschreven worden in het register van de hypotheekbewaarder. Enkel op onroerende goederen kan een hypotheek gevestigd worden. De verkrijgende verjaringstermijnen verschillen ook naargelang het gaat om roerende dan wel om onroerende zaken. Ik verwijs verder ook nog naar de regels in verband met bescherming van het bezit, beslag, schenkingen, erfopvolging, verkoop en nog andere rechtsfiguren.

De gewone maatstaf voor onze aan het landbouwbedrijf verbonden dieren, die onroerend zijn door bestemming, is dus dat ze onroerend zijn. Het is pas wanneer andere regels van burgerlijk of van strafrecht moeten worden toegepast, bijvoorbeeld in geval van diefstal, of zelfs regels van fiscaal recht door toepassing van het btw-stelsel, dat het roerend karakter weer de bovenhand zal krijgen.

Het belang van dit onderscheid kan ingewikkeld overkomen voor niet-juristen. Het is nochtans niet zonder gevolgen en speelt vaak onbewust een rol voor de kwekers en voor diereneigenaars in het algemeen.

Moet een dier nu worden erkend als een wezen met gevoel? Als jurist vind ik dat het Burgerlijk Wetboek daar geen gepast antwoord op biedt. De wijziging van het statuut van het dier dreigt nieuwe rechten te genereren en dus beperkingen met zich mee te brengen voor de exploitatie. Dat kan leiden tot ernstige juridische moeilijkheden voor de interpretatie van sommige regels uit het Burgerlijk Wetboek. Niet alleen moet het zakenrecht hervormd worden, maar ook alle regels die daarbij aansluiten. Uiteindelijk zou dat zware gevolgen hebben voor landbouwbedrijven die inzetten op veehouderij. Deze sector is zich al heel sterk bewust van de regels in verband met dierenwelzijn. Mijn collega heeft dat zonet uitgelegd.

De veehouder is aanzienlijk geëvolueerd. Hij bezit meer kennis en verzorgt zijn dieren beter dankzij de invoering van minimumvereisten met betrekking tot de gebouwen, de diergeneeskunde, de netheid en hygiëne.

Als juriste van de *Fédération wallonne de l'agriculture* ben ik uiteraard tegen dierenmishandeling. Dat is een zeer actueel thema voor huisdieren.

Als het doel de bestraffing van wreedheden is, moet gezorgd worden voor de effectieve toepassing of zelfs de aanscherping van de strafrechtelijke bepalingen, met meer middelen voor justitie en het openbaar ministerie, die de inbreuken moeten vaststellen.

Het verbieden en bestraffen van dierenmishandeling is dus zeker het verdedigen waard, maar morrelen aan het burgerlijk statuut van het dier zal daar niet toe bijdragen. Laten we onze pijlen niet op het verkeerde doel richten.

De verenigingen voor dierenbescherming

Mevrouw Annick Capelle. – De heer Michel Vandenbosch, voorzitter van de vzw GAIA, heeft het woord.

De heer Michel Vandenbosch. – Er is hier vandaag nog maar weinig gesproken over de verenigingen voor dierenbescherming. Verschillende mensen uit die verenigingen zijn hier aanwezig, al kan ik ze niet allemaal bij naam noemen. We moeten de impact van de dierenbeweging in België benadrukken. De invloed van de dierenbeweging op de evolutie van de dierenwelzijnswet is de voorbije dertig jaar opmerkelijk geweest.

Sommigen van u herkennen op deze foto misschien Jules Ruhl, de meesten onder u kennen hem wellicht niet. Hij was de pionier van de dierenbeweging en van de dierenbescherming in België. Hij was namelijk de vader van de dierenasielen: in de Veeweidestraat in Anderlecht richtte hij het eerste honden- en kattenasiel op. Ik wil vandaag eer bewijzen aan al mijn collega's die hier aanwezig zijn en die de afgelopen decennia op het terrein fantastisch werk geleverd hebben. Zij hebben allen, elk op hun manier, bijgedragen aan de evolutie van de wetgeving. Het valt niet te veronachtzamen hoe mensen zich dag in, dag uit hebben ingezet en zich nog steeds inzetten om beter dierenwelzijn te realiseren in vaak bijzonder moeilijke omstandigheden. Ik wil dus mijn erkentelijkheid uiten voor al wat ze de afgelopen dertig jaar of langer gepresteerd hebben.

Jules Ruhl was ook de vader van de eerste dierenwelzijnswet van 1929. Het was een antiwreedheidswet, die onder andere hanengevechten verbood, en dat was de kroon op het werk van Jules Ruhl. Als we dan een sprong in de tijd maken naar het midden van de jaren '90, wanneer GAIA wordt opgericht, komen we terecht bij een crisis die zich in deze Senaat voordoet. De wreedheden tijdens de straatpaardenkoersen hadden toen een heuse regeringscrisis teweeggebracht. Toenmalig landbouwminister André Bourgeois, die intussen is overleden, was ook minister van dierenwelzijn. Zijn opvolger, de heer Pinxten, heeft mij ooit gezegd dat met de opkomst van GAIA ook een guerrillaoorlog was losgebarsten tegen minister Bourgeois. Dat was misschien overdreven, maar er zat toch ook waarheid in. In 1995 werden de straatpaardenkoersen verboden na een hevige maatschappelijke strijd.

(Verder in het Frans) In 1995 zijn wij erin geslaagd de wrede straatpaardenkoersen, in het bijzonder in Sint-Eloois-Winkel, te doen verbieden.

Tevens werd een einde gemaakt aan de verkoop van honden en katten op de openbare markten.

Dat was toch wel een grote vooruitgang in vergelijking met de jaren daarvoor. België hoeft zich heus niet meer te schamen over zijn dierenwelzijnswet. De achterstand die we hadden toen ik mijn carrière als dierenactivist begon, is intussen ingehaald. Die achterstand hadden we nooit ingelopen, mocht de impact van de dierenbeschermingsverenigingen, dierenwelzijnsorganisaties en dierenrechtenorganisaties zich op het terrein niet hebben laten voelen tot in het parlement. Daar worden immers uiteindelijk nog altijd de wetten gemaakt.

In 1998 zijn we er ook in geslaagd om folkloristische onnozelheden als struisvogelkoersen, ezelkoersen en kamelenkoersen te doen verbieden.

Ons land moest zich in de jaren '90 schamen over de toestand in de dierentuinen in België. Midden de jaren '90 zijn we erin geslaagd om een aantal dierentuinen, privézootjes die geen enkel voorschrift volgden, te doen sluiten, dankzij de tussenkomst van onder andere toenmalig minister Pinxten. Rond 1998-1999 is dan de eerste dierentuinwetgeving tot stand gekomen. Die wetgeving bestaat nog altijd, maar is wel dringend aan herziening toe. Er is ook een Dierentuinencommissie in het leven geroepen. Dat is een adviescomité dat over de wetgeving in verband met dierentuinen advies verleent aan de bevoegde minister. Enkele maanden geleden heeft de Vlaamse minister van Dierenwelzijn, Ben Weyts, beslist om het akkoord dat GAIA en de dierentuin van Antwerpen, meer bepaald Planckendael, hadden gesloten over de *no kill policy* voor overtollige dieren, uit te breiden naar alle dierentuinen in Vlaanderen. Dat betekent dat dieren die overtollig zijn in het kader van kweekprogramma's, niet meer zullen worden geslacht om als voeder te dienen voor de roofdieren, zoals voorheen gebeurde. Het gebeurt helaas nog altijd in de Scandinavische landen. Onze maatregel is toch wel een vooruitgang, maar dat heeft misschien meer te maken met de positieve invloed van de regionalisering, die er zeker is.

Over de positieflijst heeft Geert Van Hoorick reeds gesproken. Het gaat om een wetgeving van begin de jaren 2000 in verband met zoogdieren. Vandaag mogen nog slechts 42 zoogdiersoorten gehouden worden door particulieren. Dat is een enorme stap vooruit. Ik heb de tijd nog meegemaakt dat mensen apen of beren konden houden, of dat tijgers werden gehouden in de kelder. Dat was waanzinnig. Ik heb ook nog de tijd

meegemaakt dat er in dit halfrond parlementsleden waren, van wie ik de naam niet zal noemen, die van mening waren dat men alle dieren moest kunnen houden, zelfs olifanten. Die tijd is voorbij. België is tot nu toe het enige land dat zo'n positieflijst heeft en andere landen benijden ons daarvoor. Zij proberen ons voorbeeld te volgen, maar dat is nog altijd niet gebeurd.

(Verder in het Frans) In Wallonië houdt een werkgroep zich bezig met het opstellen van een positieflijst voor reptielen.

De werkzaamheden zijn aan de gang. Zodra de positieflijst voor reptielen er in Wallonië is, zal de Vlaamse Raad voor Dierenwelzijn die overnemen, om dubbel werk te vermijden.

Dergelijke toestanden maken we vandaag in de dierentuinen van ons land amper nog mee. Ik vrees dat er nog altijd dierentuinen zijn die de wetgeving niet respecteren, maar de afgelopen jaren hebben we een aantal keren flink aan de boom geschud en zijn de wantoestanden in die dierentuinen aan het licht gekomen. Als gevolg daarvan hebben de controleorganismen hun werkwijze verbeterd en aangescherpt en is het belang van controle veel duidelijker geworden.

De bom die op de veemarkten van Anderlecht en Ciney is gebarsten, heeft een storm van verontwaardiging door het hele land gejaagd en heeft zowel in Vlaanderen als Wallonië de samenleving door elkaar geschud. Dat was een sleutelmoment. Samen met de vrienden en collega's van *Animaux en Péril* hebben we die strijd gevoerd. Ik beweer niet dat we dat soort van wreedheden nooit meer aantreffen, maar onze campagne heeft wel voor vooruitgang gezorgd, niet alleen op wettelijk vlak, maar zeker ook op het vlak van de mentaliteit. Ik wil in dit verband een kleine anekdote vertellen. Enkele maanden geleden kwam op de veejaarmarkt van Sint-Lievens-Houtem, de grootste veejaarmarkt van Vlaanderen, een veehandelaar naar me toe. Hij zei me dat hij vaak heel kwaad op mij was geweest, maar dat hij moest toegeven dat ik veel ten goede had veranderd. Dieren slaan, zo ging hij voort, dat kan niet, dat is onaanvaardbaar. Dat kwam uit de mond van een veehandelaar die erom bekend stond dat hij in de jaren 1990 en zelfs tot midden 2000 constant op zijn dieren sloeg. Als we de mentaliteit van deze mensen kunnen veranderen, zodat ze zelf een voorbeeldrol voor hun collega's gaan spelen, mogen we zeggen dat we vooruitgang hebben geboekt.

Onze bedoeling is niet zozeer veranderingen ten goede te bereiken voor een paar weken of maanden, maar duurzame veranderingen te realiseren. Die bereiken we niet alleen door wetten goed te keuren. Die zijn belangrijk en noodzakelijk, maar zodra de wetten zijn goedgekeurd, moet de mentaliteit mee veranderen, zodat het ook makkelijker wordt om de wetten te doen naleven. Mentaliteitsverandering is een belangrijke sleutel tot duurzame verandering.

In 2002 kwamen vijfduizend mensen aan het justitiepaleis van Brussel betogen. Het was de eerste keer in de geschiedenis van de dierenrechtenbeweging sinds Jules Ruhl dat duizenden mensen op straat kwamen voor de dierenrechten. Zij betoogden tegen de vrijspraak van de veehandelaars van Anderlecht. Nadien zijn die zaken geregeld en in Ciney zijn veroordelingen uitgesproken.

Er is al gesproken over de Wereldhandelsorganisatie en het Europees verbod op de handel in zehondenproducten. In 2004 ben ik zelf naar Canada gereisd, waar ik de slachtingen met eigen ogen heb gezien. België mag trots zijn op het feit dat het als eerste Europese lidstaat een verbod op de handel in zehondenproducten heeft ingesteld.

Ik was in het parlement toen dat handelsverbod met een overweldigende meerderheid werd bekrachtigd. Dat was heel belangrijk, want het was de stap om uiteindelijk tot een Europees verbod te komen. België, en zeker de permanente vertegenwoordiger van ons land bij de Europese Unie, heeft daar fantastisch werk geleverd. Hij heeft ervoor gezorgd dat Frankrijk en Spanje, die absoluut niet van zo'n handelsverbod wilden weten, uiteindelijk hebben toegegeven en zich akkoord hebben verklaard met dat historische handelsverbod.

Ik denk dat juristen het zullen beamen: het is een van de historische Europese verwezenlijkingen. We mogen er trots op zijn dat het startschot werd gegeven in het Belgische parlement.

Er werd gesproken over het verbod op de verkoop van honden en katten in dierenwinkels. Ook daarvoor hebben we heel wat strijd moeten leveren. Onder de regering Letermé werd die wet helaas uitgehold, zodat we nu te maken krijgen met dierenwinkels waar alle dieren, behalve de verboden soorten, verkocht kunnen worden. Er zijn honden- en kattenwinkels en in die winkels mogen geen andere soorten worden verkocht. In de winkels waar andere soorten verkocht worden, mogen geen honden

en katten meer worden verkocht. Eigenlijk was het de oorspronkelijke intentie van de wetgever de handel in honden en katten te beperken tot de kwekers. In winkels konden honden en katten alleen maar op catalogus worden gekocht. De zaakvoerder moest dan doorverwijzen naar een kweker. Die wet is uitgehold en die strijd is zeker nog niet gestreden.

De wijziging van artikel 1 in 2008 heeft een belangrijke verbetering tot stand gebracht. Vroeger stond er dat men geen dieren 'nutteloos' mocht pijnigen, nu staat er 'zonder noodzaak'. Bovendien moest er een bijzondere intentie zijn, het moest de bedoeling zijn een dier te pijnigen. Destijds zijn veehandelaars vrijgesproken omdat ze beweerden dat het niet hun bedoeling was de dieren pijn te doen. Volgens hen waren ze verplicht een stier te slaan om hem van de vrachtwagen te krijgen. Met de wijziging van het betrokken artikel zou dat niet meer het geval mogen zijn. Men hoeft immers geen bijzondere intentie te hebben, het volstaat dat het gevolg van de handeling is dat de dieren gepijnigd worden. Dat is een belangrijke vooruitgang.

Ik wil me nog even richten tot de landbouworganisaties. In de jaren '90, toen de wreedheden op de veemarkten werden aangeklaagd, was er duidelijk een gespannen toestand tussen organisaties zoals GAIA en de landbouwsector.

Dit is een belangrijk voorbeeld van hoe de landbouworganisaties en GAIA niet per definitie aartsvijanden van elkaar hoeven te zijn, wat soms wel wordt gedacht. We zijn er bijvoorbeeld in geslaagd te evolueren van batterijkonijnenkweek naar parkkonijnenkweek. Dat is een resultaat waar ik persoonlijk trots op ben, omdat het tot stand is gekomen door constructief overleg tussen de landbouwsector en een organisatie als GAIA. Dat heeft uiteindelijk tot wetgeving geleid.

Het heeft weliswaar vijftien jaar geduurd voordat een verbod op wilde dieren in circussen tot stand kwam. Uiteindelijk werd dat verbod goedgekeurd in het parlement. Dat is zeker ook een goede zaak. Wie denkt dat het parlement op het vlak van dierenwelzijn maar weinig kan veranderen, vergist zich. Hier is veel gerealiseerd, uiteraard onder druk van de samenleving, maar toch is het hier gebeurd.

Eén van de prioriteiten voor de toekomst is een verbod op onverdoofd slachten in de drie Gewesten. In september 2014 is gebleken dat de hele samenleving, namelijk 90 procent van de Belgen in Vlaanderen,

Wallonië en Brussel, gewonnen is voor zo'n verbod. We hebben toen met tienduizend mensen in de straten van Brussel betoogd voor een verbod op het slachten zonder verdoving.

Pelsdierhouderijen zijn in Wallonië verboden sinds 2015. We wachten op maatregelen in Vlaanderen, waar momenteel een politieke discussie aan de gang is. Els Robeyns is daar ongetwijfeld heel goed van op de hoogte. Ik ben ervan overtuigd dat Vlaanderen Wallonië zal volgen. Het kan nog een tijdje duren, maar we zouden dat liefst zo snel mogelijk zien gebeuren.

Veel organisaties hier aanwezig dringen al jaren aan op de verplichte sterilisatie van katten. In Wallonië zal het over enkele maanden zover zijn.

De castratie van biggen blijkt een belangrijke topic te zijn voor de landbouworganisaties. Het is goed nieuws te horen dat ze niet in slaap vallen. Uiteraard zullen wij ervoor zorgen dat de druk op de ketel blijft.

Er is geen enkel excuus om gedwongen voeding van eenden en ganzen te laten voortbestaan. Het gaat niet om het product foie gras op zich, maar het gaat ons om de productiemethode. Ik ben ervan overtuigd dat foie gras kan geproduceerd worden in andere omstandigheden, zonder gedwongen voederen. Het is een wreedheid die om tal van redenen moet verboden worden, uiteraard ook om ethische en welzijnsredenen. Er zijn alternatieven. Begin dit jaar heb ik nog in de Franse Assemblée nationale gepleit voor een verbod op onder dwang voederen. De dierenwelzijnsbeweging is geen beweging van sentimentele kwasten. Die tijd is al lang voorbij. Wij proberen zo goed als mogelijk wetenschappers aan te spreken, zoals Donald Broom, die een wereldautoriteit is op vlak van dierenwelzijnswetenschap. Hij heeft op vraag van GAIA een onderzoek gevoerd naar gedwongen voeding. De tijd dat dierenbeschermingsverenigingen en wetenschappers met getrokken messen tegenover elkaar stonden, is voorbij, voor zover die ooit bestaan heeft.

Inzake dierproeven is er sprake geweest van verfijning, maar aan de VUB wordt daar niet echt veel werk van gemaakt. Er is, wat dat betreft, nog werk aan de winkel.

Wat het opnemen van de dieren in de Grondwet betreft, pleiten wij ervoor, zoals vanmiddag al werd bepleit, om 'la dignité des animaux, la protection des animaux, le bien-être des animaux,' als een plicht van de

Staat, ‘un devoir de l’État’, in te schrijven in de Grondwet. Daarvoor is een tweederdemeerderheid nodig, dus dat zal nog wel enkele jaren op zich laten wachten, maar het is belangrijk om nog verdere vooruitgang te kunnen realiseren. Het is belangrijker dan te ijveren voor de erkenning van het dier als rechtssubject, hoewel ik dat zeer zinvol vind. Daar zijn goede argumenten voor, maar zoals al is gezegd, zal dat bijzonder veel tijd vergen. Misschien zijn delen van de samenleving er wel klaar voor, maar de politieke wereld lijkt mij daar iets minder klaar voor te zijn. Hetzelfde geldt voor de rechterlijke macht.

(Verder in het Frans) In Wallonië is het probleem dat de rechtbanken die over manifeste gevallen van wreedheid moeten oordelen, de straffen die zijn vastgelegd, niet toepassen. Net zoals een van de voorgaande sprekers pleit ik voor strengere en efficiëntere straffen.

In Vlaanderen is het niet echt beter, hoewel er rechters vaker verboden, voor bepaalde of onbepaalde tijd, op het houden van dieren uitspreken.

Wie de historiek van de dierenbeweging in België wil kennen, in het bijzonder de historiek van de voorbije dertig jaar, hoe we vooruitgang hebben bereikt in België, een vooruitgang waarvoor we ons niet hoeven te schamen in vergelijking met andere landen, raad ik mijn boek aan, *De werken van GAIJA*, met een hoofdstuk over de vooruitgang van de wetgeving: ‘Dertig jaar Belgische dierenpolitiek in vogelvlucht.’

De realiteit op het terrein

Mevrouw Annick Capelle *(in het Frans)*. – Onze laatste spreker is de heer Guy Adant, voorzitter van het Blauwe Kruis van België.

De heer Guy Adant *(in het Frans)*. – De vorige sprekers hadden het over de diverse problemen die verbonden zijn met het dierenwelzijn. Moet, na alles wat hier gezegd is, de laatste spreker nog het woord nemen?

Wat gebeurt er op het terrein? Achter de goede principes zitten heel wat zaken verscholen die men niet kent. Het is onmogelijk ze in vijftien minuten samen te vatten. Ik had me kunnen beperken tot het citeren van ervaringen van verenigingen op het terrein, waarvan sommige ons zouden ontmoeten en zouden aanzetten tot nadenken. In plaats van situaties op te sommen die ons tot tranen bewegen, wil ik het eerder hebben over deze wet, waarvan we het dertigjarig bestaan viëren, het resultaat van een voortdurende strijd voor de verbetering van het lot van de dieren.

Mijn uitgangspunt is het basisprincipe van de wet van 1986. De heer Vandebosch verwees naar het belangrijkste artikel, namelijk artikel 1: 'Niemand mag, uitgezonderd bij overmacht, handelingen plegen die niet door deze wet zijn voorzien en waardoor een dier zonder noodzaak omkomt of zonder noodzaak een vermindering, een letsel, of pijn ondergaat.' Deze wet is het basisprincipe van het bezit van een dier, ongeacht de soort waartoe het behoort, de kwaliteiten van de bezitter of de reden waarom het dier gehouden wordt.

Vallen onder deze bepaling: alle dieren die we kunnen houden, gezelschapsdieren of landbouwdieren, dieren die bestemd zijn voor het slachten of proefdieren en zelfs, zoals een spreker zei, wilde dieren die tam gemaakt en 'houdbaar' geworden zijn.

Voor de wet in werking trad, was over het algemeen bijna alles mogelijk voor het houden van dieren. Een voorbeeld: een dierenhandelaar met een vergunning om een vogelhandel uit te baten en die de toelating had om kleine zoogdieren te verkopen, kon van de ene op de andere dag beslissen ook leeuwenjongen te verkopen. Waarom? Omdat hij een manier had gevonden om goedkoop aan leeuwenwelpen te komen en dacht daarmee gouden zaken te kunnen doen. Welke juridische acrobatiek was er niet nodig om dit te stoppen? Heeft de wet van 1986 een einde gemaakt aan deze toestand? Ja. Waarom? Michel Vandebosch heeft ernaar verwezen en er was sprake van een positieflijst. In werkelijkheid voorziet artikel 3*bis* van de wet, om te vermijden dat men om het even welke dieren houdt, in het verbod om een aantal dieren te houden die niet tot de soorten of categorieën behoren die voorkomen op de positieflijst van het koninklijk besluit. De lijst bevat een veertigtal dieren. Het gaat echter enkel om zoogdieren en de dierenwereld is helaas niet beperkt tot zoogdieren. De verenigingen op het terrein wensen dat andere lijsten worden opgesteld, in het bijzonder voor vogels en reptielen, maar ook voor de fameuze NGD, de nieuwe gezelschapsdieren. Het zal echt nodig zijn precies te definiëren wat onder 'nieuwe gezelschapsdieren' wordt verstaan en welke mogen worden gehouden.

Vandaag komen in de opvangcentra ongelofelijk veel dieren terecht van alle mogelijke soorten. Nauwelijks een jaar geleden bracht een privépersoon vijftien vogelspinnen binnen in een Brussels opvangcentra, die hij verzamelde vanwege hun 'schoonheid'. In de streek van Luik had twee jaar geleden een privépersoon op zijn zolder een vivarium met slangen ingericht, tot op het moment dat de slang vervelde en hij werd gebeten,

waarna een beroep moest worden gedaan op een gespecialiseerde dienst. De diereninspectie bracht in een asiel in de omgeving van Namen emotioneel dieren binnen, en een beetje later een *zorse*, een kruising tussen een zebrahengst en een paardenmerrie. Er zijn 180 specimina in de wereld. Elk dier van elke soort mag tot nu toe door iedereen worden gehouden. Het is dus belangrijk dat de wetgever hierin beslist. Ik hoop dat de gewestelijke raden voor dierenwelzijn zich elk in hun gebied inzetten om de lijst van zoogdieren aan te vullen of aan te passen, rekening houdend met de risico's die het houden van de ene of de andere soort met zich brengt, zodat de burger weet welke dieren hij in zijn land kan houden, om het even in welk gewest hij woont.

Men kan niet spreken over het houden van dieren zonder rekening te houden met de fundamentele verplichtingen die de bezitter van het dier heeft tegenover het dier. Deze fundamentele verplichtingen, bepaald in artikel 4 van de wet, zijn relatief eenvoudig: 'Iedere persoon die een dier houdt, verzorgt of te verzorgen heeft, moet de nodige maatregelen nemen om het dier in overeenstemming met zijn aard, zijn fysiologische en ethologische behoeften, zijn gezondheidstoestand en zijn graad van ontwikkeling, aanpassing of domesticatie, aangepaste voeding, verzorging en huisvesting te verschaffen.'

De opvangcentra worden dagelijks met deze problematiek geconfronteerd. Er zijn enorm veel inbreuken op artikel 4 van de wet. Ik geef een voorbeeld van enkele weken geleden van dieren die ondervoed zijn. Een rottweiler van vijf jaar, die door ondervoeding sinds hij klein was, vervormde beenderen heeft, kon zich niet meer verplaatsen. Het asiel heeft hem moeten euthanaseren. Een voorbeeld over de verzorging: de huid van een vierjarige hazewind die nooit was gekamd, was aangetast door ongedierte en zijn huid etterde, met als gevolg dat men hem moest doen inslapen. Deze feiten dateren van enkele weken geleden. Er zijn dus nog heel veel inbreuken op de basisverplichtingen tegenover dieren.

Gezelschapsdieren zijn trouwens niet de enige slachtoffers van dergelijke situaties. Mijn collega's die opvangcentra voor paarden uitbaten, worden overspoeld. Bepaalde centra zijn bij een inbeslagname soms verplicht tien tot vijftien paarden en soms meer in een keer op te nemen. Het is ongelofelijk, maar waar. Op het terrein zijn de mooie woorden en de goednieuwsshow nog lang geen realiteit.

In België wordt het houden van een gezelschapsdier als een fundamenteel mensenrecht beschouwd. Vrederechters weigeren een huurder uit te zetten die een clausule in het huurcontract, namelijk het verbod op het houden van een hond of kat, niet respecteert. Ik juich dit toe. Maar zijn al deze mensen in staat aan hun verplichtingen tegenover hun dieren te voldoen? Dat is de vraag. Het Blauwe Kruis van België, waarvan ik de voorzitter ben, vangt jaarlijks gemiddeld 3250 dieren, honden en katten op. In de helft van de gevallen gaat het om dieren van wie de eigenaar niet in staat is zijn verplichtingen na te komen, of ze niet wil nakomen.

Ook hier is het aan de gewestelijke raden voor dierenwelzijn om dit probleem grondig te analyseren en na te gaan of men de gewestelijke wetgever niet kan suggereren om voorwaarden te verbinden aan het houden van gezelschapsdieren.

De wet van 1986 omvat specifieke thema's en het houden van dieren heeft een bijzondere betekenis. De heer Vandenbosch sprak over de handel in dieren. We hadden het hier al over experimenten met dieren, ingrepen op dieren, onverdoofde castratie van biggen... We kunnen het hebben over caudotomie bij honden en paarden, maar ik wil u graag spreken over het slachten van dieren en over dierproeven.

Men heeft hier, met overtuiging, gesproken over de manier waarop dieren worden geslacht. De toestand is de afgelopen dertig jaar verbeterd, maar verenigingen als het Blauwe Kruis van België, Dieren in Gevaar of GAIA kunnen niet tolereren dat dieren onverdoofd worden geslacht.

Een organisatie als het Belgische Blauwe Kruis telt meer dan 12 500 leden. We worden regelmatig door onze leden aangeschreven en aangespoord om te ageren. Het is belangrijk het in dit halfroond te benadrukken, want de mensen op het terrein vormen de basis voor het dierenwelzijn.

Tot slot wil ik iets zeggen over dierproeven. Die worden bij wet geregeld en die wet is gebaseerd op de Europese reglementering. Volgens de wet moeten experimenten op dieren tot het strikte minimum worden beperkt en moet er controle zijn door de ethische commissies. Men heeft gesproken over het gebruik van alternatieve methodes. Ook hier moeten we erkennen dat de situatie is verbeterd, maar wat schuilt daarachter? In 2013 waren 626 742 dieren het voorwerp van allerlei soorten testen in Belgische laboratoria, een stijging van 5% tegenover het voorgaande jaar. In 2014 waren er alleen al in het Brussels Gewest 97 803 proeven op dieren.

Dat zijn dus belangrijke cijfers. Als men een stand van zaken moet maken over wat op het terrein gebeurt, kunnen dergelijke cijfers niet worden verzwegen. Het leven van vele dieren staat immers op het spel.

Het juridische kader is efficiënt; in de loop der tijd kunnen verbeteringen worden aangebracht. Daar hebben we bewijzen van. Deze wet was revolutionair in 1986 want het ging om het welzijn van de dieren, terwijl anderen het enkel hadden over het goed behandelen van dieren.

Politiek debat

Debat in aanwezigheid van de bevoegde parlementsleden

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – We zijn bij het laatste gedeelte van dit colloquium aanbeland. Ik nodig Waals volksvertegenwoordiger voor MR Philippe Dodrimont, Vlaams volksvertegenwoordiger voor sp.a Els Robeyns, Brussels volksvertegenwoordiger en senator voor de PS Véronique Jamouille en Vlaams volksvertegenwoordiger en senator voor CD&V Sabine de Bethune uit aan de sprekerstafel.

Federaal volksvertegenwoordiger Benoit Hellings, die Ecolo-Groen zou vertegenwoordigen, kon hier vandaag niet aanwezig zijn.

(*Verder in het Nederlands*) We hebben een dertigtal vragen gekregen en ik nodig nu de politieke vertegenwoordigers uit daar een antwoord op te geven.

(*Verder in het Frans*) Verschillende van die vragen gingen over een thema dat de heer Vandenbosch aankaartte, namelijk het ritueel slachten. Wanneer komt er een algemeen en onvoorwaardelijk verbod op onverdoofd ritueel slachten, dat om religieuze redenen wordt uitgevoerd in alle Gewesten van ons land?

(*Verder in het Nederlands*) Iemand schreef: ‘Religie mag niet voorgaan op het welzijn van dieren!’

De heer Philippe Dodrimont (MR) (*in het Frans*). – Ik reageer met plezier op deze vraag, want in Wallonië zijn de zaken duidelijk. Er is een engagement van de Waalse minister voor Dierenwelzijn, uiteraard gesteund door onze partij.

De minister legt de nadruk op de noodzaak aan overeenstemming met de verschillende deelgebieden van het land, zodat de maatregel overal op dezelfde manier geldt.

Er is geen dubbelzinnigheid. In Wallonië wensen we dat het onverdoofd slachten verboden wordt. Dat zal voor onze partij één van de prioriteiten zijn, naast een reeks andere, die ik later misschien zal kunnen toelichten.

Mevrouw Véronique Jamoulle (PS) (*in het Frans*). – Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft beslist om geen slachtplaatsen meer in te richten. De slachtingen kunnen alleen nog doorgaan in officieel erkende slachthuizen.

Op termijn is het de bedoeling onverdoofd slachten te verbieden. Dat vereist echter een pedagogische aanpak en samenspraak met de cultussen. Men is daarmee bezig. Verscheidene vertegenwoordigers van de godsdiensten staan achter de idee om voor andere giften te kiezen en voor alternatieve oplossingen die voor iedereen aanvaardbaar zijn.

Vorming, dialoog en respect voor alles, met inbegrip van de dieren, zijn essentieel. We moeten in naam van het dierenwelzijn de dingen niet op een hoop gooien en geloofsgemeenschappen, of het nu joden zijn of moslims, stigmatiseren.

Mevrouw Els Robeyns (sp.a). – Als we het op het vlak van dierenwelzijn ernstig menen, moeten we absoluut zo snel mogelijk tot een totaalverbod op onverdoofd slachten komen. Zoals iedereen weet, lag onlangs in het Vlaams Parlement een voorstel van decreet in die zin op tafel. Dat is door de meerderheidspartijen weggestemd. Ikzelf heb voorgestemd. De regering heeft een onderhandelaar aangesteld, de heer Piet Vanthemsche, die de dialoog met de betrokken geloofsgemeenschappen moet aangaan. Hij zou in februari of maart een rapport moeten klaar hebben. We kijken er reikhalzend naar uit. Er moet in ieder geval op korte termijn een definitieve oplossing komen voor het onnodige dierenleed.

Mevrouw Sabine de Bethune (CD&V). – Het punt staat inderdaad ook in het Vlaams Parlement hoog op de agenda. Op vraag van mijn fractie werd de Raad van State om advies gevraagd, omdat er, zoals gezegd, een spanning is tussen mensenrechten en dierenrechten, die grondrechten zijn. We moeten daarbij ruimte laten voor de godsdienstvrijheid, de rituelen, maar niet ten koste van de dierenrechten. De uitdaging is om in dialoog,

die hopelijk zo ruim mogelijk wordt gevoerd, tot een totaalverbod op onverdoofd slachten te komen. Als dat niet mogelijk is via dialoog, dan zal het zonder moeten gebeuren, maar het is in elk geval de bedoeling om de dialoog aan te gaan en een gedragen oplossing te vinden. Andere landen van de Europese Unie zijn daar wel degelijk in geslaagd en we hopen dat we door ruimte te geven aan dialoog, de verschillende godsdiensten zo ver krijgen dat ze dit vrijwillig aanvaarden en zich ook achter de wettelijke bepaling kunnen scharen. Dat is alleszins de visie van mijn fractie en ik denk dat ze in het Vlaams Parlement ruime steun heeft.

Mevrouw Annick Capelle. – Vaak komt de vraag terug van de controle. De wetgeving bestaat, maar hoe zorgen we ervoor dat ze ook wordt nageleefd? Waarom komt de politie in sommige Waalse gemeenten niet of maar weinig tussenbeide in bekende gevallen van dierenmishandeling?

Ook op het vlak van justitie wees de heer Vandenbosch erop dat de wetten niet worden toegepast.

Waar is de controle? Wie controleert?

(Verder in het Nederlands) Er is dus geen controle door politie of wijkagent op de implementatie. Vaak zijn ze niet eens op de hoogte van de wetgeving. Dat maakt de samenwerking met de dierenbescherming moeilijk. Er wordt voorgesteld een opleiding voor agenten te organiseren, zodat ze beter op de hoogte zijn van de wetgeving op het dierenwelzijn.

(Verder in het Frans) Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de controle plaatsvindt en dat de reglementen worden toegepast?

De heer Philippe Dodrimont (MR) *(in het Frans)*. – Sinds de regionalisering van de bevoegdheid inzake dierenwelzijn zijn de middelen voor de controle op de naleving van de reglementering over dierenwelzijn gestegen. In Wallonië bedroeg het budget vroeger ongeveer 500 000 euro per jaar. Het Gewest besteedt er vandaag drie keer zoveel aan, ook al vertegenwoordigt dat bedrag nog slechts 0,0017% van de totale uitgavenbegroting van het Waals Gewest. Er is dus nog een lange weg te gaan.

Door de stijging van het budget zijn meer controles mogelijk. In het begin waren zes controleurs belast met die taak. Volgens de informatie van de minister zouden ze volgend jaar met 22 moeten zijn. Het Gewest voert onder meer sensibiliseringsacties ten behoeve van de politie. Die

zijn belangrijk want niet alle politieagenten zijn even gevoelig en sommige agenten hebben meer aandacht dan anderen voor de regels over het dierenwelzijn. Het Waals Gewest heeft zichzelf de taak opgelegd voortdurend te informeren en te sensibiliseren, opdat iedereen de regels zou kennen, met inbegrip van de magistraten. Het werk van de politie moet immers kunnen resulteren in sancties indien overtredingen worden vastgesteld.

Sinds de regionalisering waren er nooit zoveel middelen om controles uit te voeren, om de naleving van de regels af te dwingen en een rechtvaardige bestraffing te verzekeren.

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Dat is niet echt te zien op het terrein.

De heer Philippe Dodrimont (MR) (*in het Frans*). – Misschien is dat nog niet voldoende zichtbaar op het terrein. Vandaag spreken we over dertig jaar wet op het dierenwelzijn. Wallonië oefent die bevoegdheid nog maar dertig maanden uit. De goede wil is er, ongeacht de politieke partij, ook al zijn sommige parlementsleden op dat vlak actiever dan anderen. Mevrouw Defraigne en ikzelf zijn zeer actief. We doen er alles aan om nog andere maatregelen ter zake te laten goedkeuren.

Mevrouw Annick Capelle. – Mevrouw Robeyns, schort er iets aan de controle? Hoe zit dat op Vlaams niveau?

Mevrouw Els Robeyns (sp.a). – Uiteraard is goede regelgeving één zaak, maar ze handhaven is een andere. Ik ben al blij dat de Vlaamse minister van Dierenwelzijn onlangs heeft aangekondigd dat bijkomende middelen en elf extra mensen voor de dierenwelzijnsinspectie worden vrijgemaakt. Dat is een teken dat het nodig is en het is positief dat de minister daarin investeert. Er zullen zeker nog regels zijn die niet worden nageleefd, maar ik denk dat op Vlaams niveau de nodige inspanningen worden geleverd. Daarnaast is sensibilisering ook belangrijk om tot een mentaliteitswijziging te komen. Daar wordt aan gewerkt.

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Mevrouw Jamouille, waarom zou in de gemeenteraad geen vertegenwoordiger voor dierenwelzijn kunnen zetelen? Misschien zou dat een betere controle mogelijk maken.

Mevrouw Véronique Jamouille (PS) (*in het Frans*). – Ik ben het daarmee eens, maar het is onmogelijk om voor alle domeinen over raadsleden met raadgevende stem te beschikken. Wij krijgen ook aanvragen voor de senioren, de jongeren, de kinderen. Alles heeft zijn belang. Het is belangrijk dat wij ons werk op een ernstige manier doen door te luisteren naar de verenigingen. Het is niet het gemeenteraadslid of de schepen voor dierenwelzijn die veel zal veranderen. We moeten aandacht hebben voor dit aspect in alle politieke domeinen, net zoals voor bijvoorbeeld genderkwesties.

Het kan gebeuren op deze manier, maar dat is niet de enige weg. Het is vooral belangrijk contact te onderhouden met de verenigingen en in te zetten op de vorming van het administratief personeel, in het bijzonder op gemeentelijk niveau, de politie en het gerecht. Misschien heeft de regionalisering van deze materie ertoe geleid dat ze dichterbij de burger staat. Daarnet glimlachte ik even samen met mijn collega Barbara d’Ursel. Wij behoren niet tot dezelfde partij, maar zetelen samen in het Brussels Parlement. Zij is één der specialistes terzake en aarzelt niet de minister op de rooster te leggen. De kwestie van de controles is essentieel en we zullen hierover dus meer vragen moeten stellen.

De heer Philippe Dodrimont (MR) (*in het Frans*). – Ik ga niet akkoord met het voorgaande. Elke gemeente zou over een schepen voor dierenwelzijn moeten beschikken. Er zijn immers ook schepenen voor sport, cultuur of financiën. (*Applaus*) Tot zijn taak behoort de coördinatie van alle handelingen die met de verenigingen, waaraan ik vandaag hulde breng, gevoerd worden. Er moet dringend een verantwoordelijke komen voor deze materie. In mijn gemeente is dat het geval. Mijn schepen voor dierenwelzijn is hier overigens aanwezig en ik weet dat zij bijzonder aandachtig alle uiteenzettingen tijdens dit colloquium heeft gevolgd.

Mevrouw Annick Capelle. – Deelt u die mening?

Mevrouw Sabine de Bethune (CD&V). – Ik wou gewoon zeggen dat veel gemeenten al een schepen hebben voor dierenwelzijn. Er zijn goede praktijken. Laten wij die veralgemenen. De kennis is voorhanden.

Mevrouw Annick Capelle. – Er zijn verschillende vragen over de sterilisatie van katten of honden. Iemand van Seniorsogrescue Belgium schrijft: ‘We maken er een erezaak van al onze honden te steriliseren of

te castreren in ons asiel, op onze kosten. Een schande dat de btw 21% is in plaats van 6%.’ Dat maakt de zaken niet gemakkelijker.

Mevrouw Els Robeyns (sp.a). – De sterilisatie van katten en honden vormt een probleem. We hebben het fameuze kattenplan, waarvan de eerste twee fasen zijn uitgevoerd. Dat betekent inderdaad dat asielen hun verantwoordelijkheid nemen en daar een hoge prijs voor betalen, terwijl een eigenaar van een huisdier die verplichting niet heeft. Als gevolg daarvan neemt het probleem van de zwerfkatten almaar toe. Dat is een maatschappelijk probleem waaraan een enorm hoge kost is verbonden. Het wordt hoog tijd en ik heb er al meermaals bij de minister voor gepleit, dat we, zolang het evenwicht is verstoord, overgaan tot verplichte sterilisatie. Ik heb gisteren een voorstel in die zin in het parlement ingediend. We moeten de kraan dichtdraaien als we het probleem willen oplossen. Het is juist dat de asielen daar een zeer hoge prijs voor betalen en daar weinig financiële steun voor krijgen. Bij ons in Limburg dragen de provincie, de steden en gemeenten daar wel financieel toe bij, omdat we dat een maatschappelijke plicht vinden, maar ik weet niet hoe de situatie in de rest van het land is.

Mevrouw Véronique Jamoulle (PS) (*in het Frans*). – Het Brussels Gewest heeft een fonds gecreëerd en verleent subsidies aan gemeenten, onder meer om hen te helpen de sterilisatie van zwerfkatten aan te pakken. Die zorgen inderdaad voor problemen, zowel voor hun eigen welzijn als voor de openbare netheid en gezondheid.

De heer Philippe Dodrिमont (MR) (*in het Frans*). – In Wallonië werken het Gewest en de gemeenten samen. In 2015 werden 1700 katten in de natuur gevangen en gesteriliseerd, vooraleer vrijgelaten te worden, zoals de regels die van kracht zijn, voorschrijven. Dat is een interessante actie. Het is weinig, als men vergelijkt met de 5000 katten die jaarlijks in Wallonië geëuthanaseerd worden. Ook wordt deze actie slechts in 80 of 85 gemeenten opgezet, terwijl Wallonië 262 gemeenten telt. Wij denken dus dat er inzake bewustmaking nog veel werk is. Gemeenten en mandatarissen dienen eensgezind op te treden. Het is jammer te moeten vaststellen dat sommige gemeenten het probleem grondig aanpakken, terwijl de buurgemeenten niets doen. Wij hebben bijgevolg de minister gevraagd om meer impulsen en middelen te besteden aan de sterilisatiecampagnes, om zo de zwerfkatten haast volledig uit te roeien. Wanneer men weet hoeveel kittens elk jaar bij één enkele wijfjeskat geboren kunnen

worden, zal het opdrijven van de sterilisatiecampagnes het op termijn mogelijk maken het aantal zwervkatten in grote mate te doen afnemen.

Mevrouw Annick Capelle. – Ik heb een vraag van iemand die in een niet-gesubsidieerd dierenasiel werkt. Zou er een mogelijkheid zijn om mildere criteria toe te passen voor de verkrijging van subsidies voor dit soort dierenasielen?

Mevrouw Sabine de Bethune (CD&V). – Ik ben niet de dierenrechten-specialist van mijn partij. Ik ben hier aanwezig omdat er sprake is van een verankering in de Grondwet van rechten waarvan ik voorstander ben. De reglementering rond dierenasielen ken ik echter niet. Als er vragen zijn waarop ik niet kan antwoorden, wil ik ze graag meenemen en ze per mail beantwoorden.

Mevrouw Annick Capelle. – Blijkbaar zijn de criteria voor het verkrijgen van subsidies zwaar. Zou het mogelijk zijn om de criteria milder te maken?

Mevrouw Sabine de Bethune (CD&V). – Belangrijk is dat er kwaliteitseisen worden gesteld. Om een subsidie te krijgen, is het belangrijk om aan kwaliteitseisen te beantwoorden, men moet kunnen bewijzen dat men zijn werk op een correcte manier doet. Ik heb ook begrip voor wat de voorzitter van het Blauwe Kruis zopas heeft gezegd, namelijk dat voorwaarden zouden kunnen worden verbonden aan het bezit van een huisdier. Er zijn al een aantal verplichtingen, die men zou kunnen bundelen. Het gaat om verplichtingen op het vlak van welzijn, gezondheid, het inplanten van een chip en zo meer. Het is normaal dat wie een dier heeft, er ook voor zorgt en dat men aan normen wordt onderworpen. Het moet administratief niet te zwaar zijn, maar er moet wel een reglementering zijn.

Mevrouw Annick Capelle. – Ik heb ook nog een vraag ontvangen over het houden van exotische huisdieren. Meestal loopt het mis omdat mensen verkeerde informatie hebben over dat soort dieren. Een voorstel is te kiezen voor een vergunning of brevet per individuele diersoort, waarbij de mensen verplicht zouden worden cursussen te volgen in gespecialiseerde opvangcentra of asielen. Kan dat verwezenlijkt worden?

De heer Philippe Dodrimont (MR) (in het Frans). – Het is volkomen realistisch. Er moet streng opgetreden worden tegen die onverlaten, die om het even wat in huis nemen in bedroevende omstandigheden en zonder

over de nodige kwalificatie te beschikken. De zorg voor een vogelspin of voor een schildpad verschilt nogal van de zorg voor een hond of een kat.

Het is bekend dat schildpadden uit Florida hier zeer goed gedijen. Ze lijden niet onder de koude en vinden een onderkomen in vijvers waar ze de fauna en flora vernietigen, wat schadelijk is voor de biotoop.

We moeten veel strengere invoercriteria hanteren en we moeten streven naar nultolerantie tegenover praktijken van eigengereide dierenverzamelaars. Die dieren, of het nu over slangen of andere dieren gaat, hebben hier geen plaats, ze zijn hier niet gelukkiger dan in hun oorspronkelijke habitat.

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Er wordt dus gewezen op de verantwoordelijkheid van de eigenaar. Zijn nog andere elementen van belang?

Mevrouw Véronique Jamoulle (PS) (*in het Frans*). – We moeten ook de illegale handel bestrijden. Een deel van die dieren komt hier op illegale wijze binnen, stiekem en in erbarmelijke omstandigheden. Er moet strenger opgetreden worden tegen smokkelaars van exotische dieren, net zoals tegen andere smokkelaars overigens. Er is nood aan een federale wet die de invoer verbiedt van dieren die hier niet thuishoren.

Ook hier moeten we het niet te ver van huis gaan zoeken. Er zijn in de asielen voldoende dieren die wachten om geadopteerd te worden en we moeten dus geen dieren illegaal invoeren.

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Wat denkt u van de regionalisering van de wetgeving op het dierenwelzijn? Wat zijn daarvan de positieve of de negatieve aspecten? Moet er geen transversaal orgaan worden opgericht om de verschillende niveaus met elkaar te verbinden?

Mevrouw Els Robeyns (sp.a). – Persoonlijk denk ik dat regionalisering een positieve zaak is en dan vooral voor de aandacht en zichtbaarheid van dierenwelzijn en het maatschappelijke en politieke debat erover. Dierenwelzijn heeft nog nooit zo hoog op de politieke agenda gestaan als de afgelopen twee jaar. Dat is in mijn ogen vooral te danken aan de regionalisering.

Mevrouw Véronique Jamoulle (PS) (*in het Frans*). – Inderdaad, deze materie is nieuw in onze parlementen en krijgt daardoor misschien meer aandacht. Er wordt ook meer geluisterd naar de verenigingen.

Zoals voor alle geregionaliseerde materies, is samenwerking tussen de Gewesten nodig. Er kan goed werk worden verricht in de Senaat, waarin de deelstaten vertegenwoordigd zijn. Ik heb de indruk dat dit gebeurt.

Ik denk ook aan de verschillende situatie in de Gewesten: de problemen van de teelt zijn anders in Vlaanderen dan in Wallonië. Dat geldt a fortiori voor het dierenwelzijn in het hoofdzakelijk stedelijke Brussels Gewest. We staan dicht bij de situatie op het terrein en bij de verenigingen.

De heer Philippe Dodrimont (MR) (*in het Frans*). – Dat is een goede zaak, zoals ik daarnet al heb gezegd. Een Gewest kan dicht bij een gemeente staan dan de federale Staat. Sommige bepalingen over dierenwelzijn blijven echter federaal. Ik denk aan het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) en aan sommige regels in verband met de handel. Het is dus nodig dat er een reflectieruimte is, zoals deze, om de situatie te blijven verbeteren.

De regionalisering is een goede zaak voor zover de Gewesten de nodige middelen vrijmaken, want het gebrek aan middelen maakt het werk van de verenigingen veel moeilijker.

Mevrouw Sabine de Bethune (CD&V). – Ik wil drie elementen geven. Ten eerste, de regionalisering werkt redelijk goed. Het instrumentarium op regionaal niveau, de raden, en dergelijke meer, worden opgericht. Als het nodig is, kunnen we dat in de Senaat aftoetsen.

Ten tweede, er is soms een link met de economie. Dan is de regionale inbedding ook interessant. Ik probeer complementair te zijn met wat mevrouw Robeyns heeft gezegd. Ik geef twee voorbeelden. Er zijn zestien pelsdierenkwekerijen in Vlaanderen. De afschaffing ervan werd vooropgesteld. We zijn daar voorstander van. We pleiten ook voor flankerend economisch beleid om er in dialoog met de kwekers voor te zorgen dat zij de stap kunnen zetten. Dat flankerende beleid is economisch beleid. Dat is een Vlaamse bevoegdheid. Een ander voorbeeld is de foie gras. In Vlaanderen is er één bedrijf waar foie gras van eendenlever wordt gemaakt. In dialoog met de minister is beslist geld uit te trekken om te

onderzoeken hoe met eenden foie gras kan worden gemaakt zonder *gavage*. Ook dat sluit aan bij een economisch beleid.

Tot slot, aan de mensen in de zaal die om contact vragen tussen de deelstaten met betrekking tot dierenrechten, wil ik zeggen dat de Senaat daarvoor dient. De Senaat is de ontmoetingsplaats tussen de deelstaten. We kunnen een informatieverlag maken over de problematiek in verband met de regionalisering. Ook daarom is een verankering van dierenrechten in de Grondwet nodig, omdat het een materie is die zowel het federale beleid als dat van de deelstaten raakt. Als we dat grondwettelijk verankeren, is in zekere mate al een verbinding tussen de verschillende niveaus gerealiseerd.

Slotwoord door de erevoorzitter

Mevrouw Annick Capelle (*in het Frans*). – Voor we afsluiten stel ik voor om het laatste woord te geven aan onze erevoorzitter, de heer Franz-Olivier Giesbert.

De heer Franz-Olivier Giesbert (*in het Frans*). – Mevrouw de voorzitter, dames en heren, ik dank u voor dit boeiende debat, dat naar mijn mening het dierenwelzijn verder vooruit kan helpen. U bent voortrekkers, pioniers en u hebt jaren voorsprong op ons!

Ik heb de bijdragen vanuit de landbouwsector zeer gewaardeerd. Nochtans ben ik niet overtuigd. Ik heb Marie-Laurence Semaille horen zeggen dat de Europese richtlijnen in België worden toegepast, en ik ben blij dat te vernemen, maar in Frankrijk is dat helemaal niet het geval. Dat is normaal, gelet op de situatie van sommige landbouwers, voornamelijk uit de varkenssector. Wanneer een inspecteur ter plaatse komt en ziet in welke toestand het bedrijf verkeert, kan hij moeilijk aandringen op de naleving van de richtlijn, want dat zou leiden tot de onmiddellijke sluiting van het bedrijf. Ik weet niet of dat enigszins beter verloopt in België, maar in Frankrijk ligt dat moeilijk. Al die richtlijnen zouden moeten toegepast worden.

Ik heb ook, zoals u allen wellicht, ten eerste het debat onder de parlementsleden gewaardeerd. Dat was erg interessant. Ik ben ook blij dat u het debat over het onverdoofd slachten durft aan te gaan. Dat is uiteraard een heel ander debat, dat overigens nadelig is voor de landbouwers. In de grote maatschappelijke debatten over vleesconsumptie wordt gesproken

over de omstandigheden waaronder de dieren worden gekweekt en over het slachten. De omstandigheden waarin dieren gekweekt worden kunnen beter, er is trouwens al veel verbeterd want we hebben al een hele weg afgelegd. In verband met het slachten is er in België en Frankrijk, als enige zwarte schapen in Europa, die bijzondere discussie over het onverdoofd slachten. Iemand pleitte ervoor om niet te stigmatiseren en er geen amalgaam van te maken. Welnu, ik stigmatiseer: een samenleving die dieren zo behandelt, ontbreekt het aan zelfrespect. We moeten onszelf respecteren. (*Applaus*)

De houding van ons land ten opzichte van onverdoofd slachten is ronduit lafhartig. Het is volstrekt absurd. Iedereen weet immers dat bij elektronarcose, het dier na enige tijd weer wakker zal worden. Dit gegeven is van belang voor de rituelen, met name de islamitische.

Als het dier de keel niet overgesneden wordt, zal het wakker worden en weer weglopen. Het gaat er niet van dood. Welnu, het voorschrift dat sommige moslims, maar niet alle, letterlijk willen opvolgen is precies dat het dier levend moet zijn wanneer het wordt geslacht. Ook voor veel moslims is elektronarcose trouwens helemaal geen punt. Maar de samenleving doet een knieval voor salafisten. Vraag het maar aan om het even welke gematigde moslim of aan de Moslimliga. Ze zijn voorstander van elektronarcose. Maar een bepaalde groep moslims, de salafisten om ze niet te noemen, leeft met het idee dat het dier zoveel mogelijk moet lijden. De slachters klagen erover want het is weerzinwekkend. In Europa worden elk jaar miljoenen dieren gedood in afschuwelijke omstandigheden. In het bijzonder in Frankrijk en België. In Spanje mogen enkel schapen geslacht worden zonder verdoving. In alle andere Europese landen is dit verboden.

Ik weet dat ook andere discussies mogelijk zijn, bijvoorbeeld over de jacht of over corrida's. Maar we moeten ons toespitsen op de echte topics. Waar we het nu over hebben, is van belang voor miljoenen dieren. Bij een corrida, bijvoorbeeld, sterft een stier in de arena sneller dan een stier die in een slachthuis wordt gekeeld volgens de islamitische of de joodse ritus, waar dat twintig minuten duurt. Bij een koe of een rund is de arteriële bloedtoevoer naar de hersenen anders en wordt hij niet volledig onderbroken. Bovendien stolt hun bloed zeer snel. Als ze meteen naar de band worden gevoerd, worden ze levend versneden!

Ik wil hulde brengen aan de vertegenwoordigers van de landbouw. Ik weet dat boeren van hun dieren houden. Ik heb er zien huilen wanneer hun koeien vertrokken. Dat mogen we niet vergeten. Vanaf de jaren '70 en '80 is het systeem ontspoord, zowel in de kwekerijen als in de slachthuizen. Dit hele industriële systeem moet een omslag maken. Daarom moeten we vragen blijven stellen en de alarmklok blijven luiden.

Er is ook vaak gesproken over mooie beginselen. Die beginselen zijn natuurlijk van groot belang. Zo legde Vincent Chapaux ons uit dat een dier in het internationaal recht niets kan bezitten, maar wel het voorwerp van bezit kan zijn, als handelswaar. Hij gaf aan dat vooruitgang wordt geboekt, maar we zien toch dat die mooie ideeën geen gevolg hebben. Daar moeten we terdege rekening meer houden. Reha Huttin sprak ons, als voorzitter van *30 Millions d'Amis*, met verve over haar strijd om het begrip levend wezen met gevoel in te schrijven in het Burgerlijk Wetboek. We moeten evenwel vaststellen dat dit begrip al in het Veldwetboek stond en dat het niet in acht werd genomen in de slachthuizen, waar afschuwelijke praktijken gelden.

We hebben dus goed gesproken, maar we moeten vooral aandacht hebben voor de opvolging. Er moet controle zijn en dat is echt van groot belang.

We moeten bovendien zorgen voor een omslag in de mentaliteit. Dat is wellicht het meest wezenlijke. We moeten onze medeburgers doen inzien dat we allen deel uitmaken van één levende wereld. Dat moeten kinderen op de schoolbanken al te horen krijgen. De scholen spelen een fundamentele rol in de verbinding van de mens met de wereld van de dieren. Die wereld hebben ze uit het oog verloren en als we vlees gaan kopen, halen we een in plastic gewikkeld, roze en smakeloos product uit het rek dat helemaal niet meer aan een dier doet denken. We moeten het dier terughalen in onze maatschappij.

De stand van een beschaving kan gemeten worden aan de manier waarop ze met dieren omgaat. Er zit veel waarheid in die woorden van Gandhi en de stand van onze beschaving is dus bedroevend. En het laat iedereen onverschillig. Het is een schande zowel voor België als voor Frankrijk.

Om af te sluiten wil ik een zin herhalen die voorzitter Defraigne bij de aanvang van het colloquium uitsprak: 'Wie zich met dierenwelzijn bezighoudt, is bezig met menselijkheid, met onze eigen menselijkheid'. Die uitspraak vat onze werkzaamheden van vandaag goed samen. We

staan nog maar aan het begin. Laten we verder strijden, zij aan zij met de landbouwers, die onze medestanders zijn! (*Applaus*)

Éditeur responsable: Gert Van der biesen, secrétaire général du Sénat

Imprimerie de la Chambre des Représentants

